

UNGDOMSSTYRELSEN
www.ungdomsstyrelsen.se

A large, stylized illustration of a hand holding a gun, rendered in white and black outlines against a blue and red background. The hand is positioned in the upper left, with the gun pointing towards the right. The background is split into blue and red sections.

HJÄLTAR

OCH MONSTER

Samhällsvetenskapliga perspektiv på män och våld

Innehåll

5 Är män experter på våld?

Problemet med att "importera" teorier
Vad diskuteras i rapporten?

8 Könsrollsteori

Systemfunktionalistisk rollteori
Kritisk könsrollsteori
Problem med könsrollsteori

14 Patriarkatsteori

Radikalfeministisk patriarkatsteori
Könsmaktsperspektiv
Kritik av radikalfeministisk patriarkatsteori

22 Maskulinitetsteorier

Hegemonisk maskulinitet
Kritik av hegemonisk maskulinitet och strukturerad handlingsteori

34 Andra teorier om män, kön och våld

Psykosocial kriminologi
Från hegemonisk maskulinitet till mäns hegemoni
Manligt vänskapsstöd

40 Slutdiskussion

Dilemman i teorier om unga män och våld

46 Referenser

51 Noter

Förord

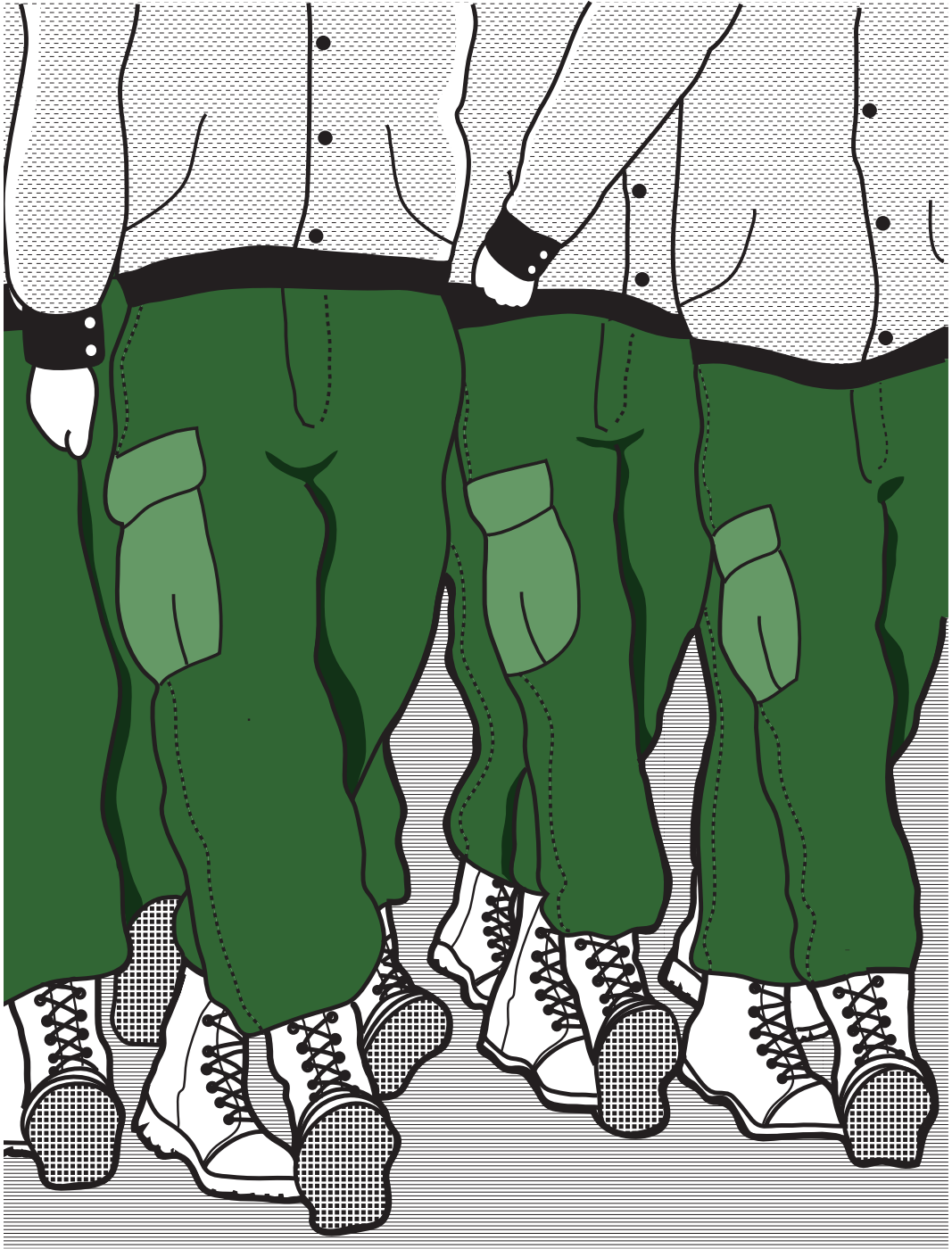
Män står för merparten av våldet i samhället. Vad är det som gör män så våldsbenägna? Hur ska man beskriva och analysera det manliga våldet? Hänger maskulinitet samman med våld? Detta är exempel på frågor som rör sig i diskussionen om våldet idag. Ofta glömmet man att det många gånger handlar om ett våld där unga kan vara både förövare och offer.

För att ett effektivt förebyggande arbete mot killars och mäns våld ska kunna utvecklas behövs forskning och insatser som fokuserar på förövaren. En fördjupad medvetenhet om genus är nödvändig. Vi vet till exempel att jämställdhet i sig fungerar våldsförebyggande. Ett generellt våldspreventivt arbete handlar då om främjande insatser bland unga där attityder och värderingar kring genus och våld bearbetas. De som är engagerade i ett sådant arbete eller är på väg att starta verksamheter av detta slag behöver en teoretisk grund kring hur maskulinitet relaterar till våld. Hur har det sett ut genom åren och hur ser det ut idag?

I Hjältar och monster presenterar vi samhällsvetenskapliga perspektiv på mäns våld. Vi diskuterar bland annat könsrollsteori, patriarkatsteori och hegemonisk maskulinitetsteori. Ambitionen är att genom de olika teorierna försöka förklara orsakerna till mäns våld. Hur beskriver de mäns relation till kvinnor, barn och andra män? Hur relaterar förklaringsmodellerna till klass, etnicitet och ålder?

Texten i denna skrift är författad av fil.dr Lucas Gottzén, lektor vid Uppsala universitet. Ett stort tack till Lucas för hans arbetsinsats.

Per Nilsson
generaldirektör, Ungdomsstyrelsen

Är män experter på våld?

Varför är män överrepresenterade när det handlar om våld? Eller om man spetsar till det: ”*Varför är män experter på våld?*” (jfr Hearn 2013). Att påpeka att män som grupp är experter på våld innebär inte nödvändigtvis att säga att *alla* män är våldsamma, eller att kvinnor inte är våldsamma. Men det är att synliggöra det faktum att män i princip dominerar våldshandlingar och våldsbrott. Enligt statistik från Brottsförebyggande rådet (2012a) framgår till exempel att 98 procent av alla misstänkta för våldtäkt är män, att 85 procent av alla misstänkta för misshandel är män, att 83 procent av alla misstänkta för mord och dråp är män och att 88 procent av alla som anmälts misstänkta för olaga hot är män. Våldet riktar sig mot kvinnor och barn, men också mot andra män. Vi kan till detta addera det våld som främst män utövar och som inte anses brottsligt, till exempel mäns våld i det militära, inom polisen och inom idrotten.

Denna artikel presenterar samhällsvetenskapliga diskussioner som förts kring män och våld eller vad som inom kriminologin ibland kallats för *mansfrågan* (Collier 2004, Howe 2008). Det finns många olika sätt att förklara varför det mest är män som begår våldsbrott. Förenklat kan man gruppera förklaringsmodellerna kring de som grundar sig i:

- individens biologi och psykologi
- individens socialisation och lärande
- övergripande sociala och kulturella maktrelationer.

Förklaringsmodellerna har skilda uppfattningar om våld och män och använder olika begrepp för att förklara mäns våld. Biologiska förklaringsmodeller har ofta betonat testosteron och neurokemi som orsak till mäns våld, psykologin talar inte sällan om psykologisk störning och impuls kontroll, medan sociologi, kriminologi och andra samhällsvetenskaper ofta använder begrepp som beskriver interpersonella, kollektiva och strukturella processer (Hearn & Whitehead 2006). Samhällsvetenskapliga forskare har bland annat diskuterat om mäns våld främst kan förklaras utifrån föreställningar om vad det innebär att vara en man (till exempel i termer av mansroll eller maskulinitet) eller om andra aspekter som mäns etnicitet eller klasstillhörighet är viktigare.

Att män är överrepresenterade när det handlar om våld och våldsbrott är dock inte hela bilden. Det är framför allt *unga* män som är överrepresenterade. Andelen män misstänkta för brott – inklusive våldsbrott – är störst bland unga. Denna andel minskar sedan med ålder (Brottsförebyggande rådet 2012b). Med andra ord är risken högre att en ung man utför ett våldsbrott än att en vuxen man gör det, och ju äldre mannen blir desto mindre risk är det att han brukar (kriminellt) våld. Mot bakgrund av detta diskuteras i denna artikel även hur samhällsvetenskapliga teorier om män och våld lyft fram och hanterat ålder som en faktor för att besvara mansfrågan.

Jag diskuterar här främst män i egenskap av *män* – det vill säga som en könsbaserad social kategori. Samtidigt belyser jag i viss mån hur mäns

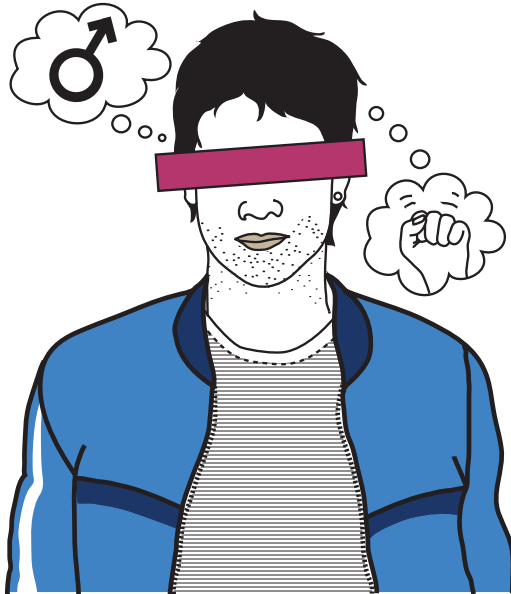
våld diskuterats utifrån andra sociala kategorier som etnicitet, klass och – inte minst – ålder. Detta innebär att jag främst redogör för de diskussioner som förts bland sociologer, kriminologer, socialpsykologer och genusforskare – diskussioner som främst fokuserar på sociala och kulturella maktrelationer samt på individens socialisation och lärande. Andra förklaringsmodeller avfärdas inte och det kan vara betydelsefullt att söka förstå mäns våld utifrån många olika perspektiv. Det finns dock inte utrymme att här diskutera och problematisera exempelvis biologiska och individualpsykologiska perspektiv på mäns våld (se Hatty 2000, Hearn 1998a, Hertz & Johansson 2011, Lövkrona 2001, Ray 2011).

Syftet är att presentera och värdera samhällsvetenskapliga perspektiv på mäns våld. Av särskilt intresse är att diskutera perspektiv som berör unga mäns våldsutövning. De teoretiska perspektiv som diskuteras är främst könsrollsteori, radikalfeministisk patriarkatsteori och hegemonisk maskulinitetsteori. Även psykosocial kriminologi, teori om mäns hegemoni samt teori om manligt vänskapsstöd presenteras. Följande frågor är aktuella:

- Hur förklarar de teoretiska perspektiven mäns våld? Vad ser de som våldets orsak och funktion?
- Vad är teoriernas primära analysområde och bidrag till mansfrågan?
- Vilken förståelse av sociala relationer – särskilt mäns relationer till kvinnor, barn och andra män – presenterar teorierna?
- På vilket sätt relaterar förklaringsmodellerna kring män som social kategori till andra sociala kategorier som klass, etnicitet och ålder?

Problemet med att "importera" teorier

Som kommer att märkas är de flesta teorier som diskuteras här hämtade från engelskspråkiga sammanhang. Detta beror till viss del på att forskning i frågan främst har utförts av amerikanska, australiensiska och brittiska forskare. Men det beror också till viss del på den engelskspråkiga världens dominans inom samhällsvetenskaplig forskning, inte minst i Sverige och i forskning om män (jfr Hearn et al. 2012). Detta har vissa konsekvenser. Inte minst är det problematiskt att importera teorier och perspektiv eftersom de är utvecklade i sociala och kulturella sammanhang med specifika föreställningar om män och våld. Detta påverkar teoriernas hållbarhet när de ska tillämpas i ett nytt sammanhang. Jag går inte närmare in på hur dessa teorier kan användas i en svensk kontext, men försöker däremot att även lyfta fram relevanta svenska teoretiska traditioner och svensk forskning.

Vad diskuteras i rapporten?

Först presenterar jag könsrollsteorier. Denna samling av främst amerikanska teorier var tongivande under efterkrigstiden för att förklara individers könsmissiga beteende generellt, men också mäns kriminalitet och aggressivitet. I Skandinavien utvecklades relativt tidigt vad som kan kallas för kritisk könsrollsteori. Denna var inspirerad av de amerikanska teoretikerna, men lyfte särskilt fram könsrollernas destruktiva sidor. I viss polemik mot könsrollsteorin utvecklades radikalfeministisk forskning som framför allt betonat betydelsen av patriarkat och könsmakt för att förstå och förklara mäns våld.

Under 1980-talet utvecklades och etablerades vad som först kallades för mansforskning och som idag oftast kallas (kritisk) maskulinitetsforskning. Denna hämtade bland annat inspiration från feminismen, men fokuserade på mäns livsvillkor, mäns relationer till män och kvinnor och synliggjorde skillnader mellan män. Teorin kring hegemonisk maskulinitet har varit – och är fortfarande relativ – central inom fältet. Till viss del har den använts för att förklara mäns våld och kriminalitet, inte minst utifrån så kallad strukturerad handlingsteori. Slutligen presenteras och diskuteras några alternativa perspektiv på mäns våld som utvecklats inom maskulinitetsforskningen. Förutom att presentera varje teoretisk tradition lyfter jag fram dess möjligheter och begränsningar.

Könsrollsteori

Roll är ett metaforiskt begrepp som är hämtat ur teaterns värld. Idén är att vi är skådespelare som iklär oss roller och framträder i dessa för världen. Det är också ett begrepp som vi ganska oreflekterat använder oss av i vardagen, inte sällan talar vi om *mansrollen* när vi försöker beskriva de förväntningar som ställs på män. Rollbegreppet lanserades inom funktionalistisk antropologi på 1930-talet, blev oerhört populärt inom sociologin under efterkrigstiden och har använts i en rad olika teorier (Connell 1979). De kanske mest kända teoretikerna som använt rollbegreppet är sociologerna Erving Goffman (1959/2009) och Talcott Parsons (1947/1954, 1949, 1951, 1955a/1968, 1955b/1968). Parsons centrala position inom den amerikanska och internationella sociologin under decennierna efter andra världskriget förklarar till viss del könsrollsteoriens popularitet. Det är också i hans efterföljd som mansrollens betydelse för aggressivitet, våld och kriminalitet främst diskuterats.

Systemfunktionalistisk rollteori

Parsons diskussion om roller måste förstås i relation till hans större systemfunktionalistiska teori. I denna försöker han förklara sociala relationer och stabilitet i det moderna samhället. Förenklat menar Parsons att samhället består av olika system och subsystem. Varje del i samhället anses ha sin bestämda funktion i helheten och är avgörande för samhällets fortlevnad. Varje system i samhället har också sin särskilda uppgift, dynamik och logik, där individer ges olika funktioner och roller.

För att förklara hur individer kommer att tilldelas eller ta olika roller i livet pekas familjen ut som särskilt central. Parsons (1955a/1968) menar att familjen har förlorat eller åtminstone förändrat sina funktioner i samband med framväxten av det moderna, industrialiserade samhället. Tidigare, i bondesamhället, mötte familjen de flesta av individens sociala behov. Men genom industrialiseringen togs flera funktioner över av andra institutioner. Inte minst har familjen förlorat sin ekonomiska funktion – produktionen sker i fabriker och på kontor. På så sätt har familjen gått från att vara multifunktionell till att bli en kärnfamilj med få sociala funktioner. Detta är inte bara negativt, menar Parsons, familjen har i denna process också gått från att vara auktoritär och patriarkal till att bli mer demokratisk och jämlik. Kärnfamiljen är resultatet av dess anpassning till det moderna samhället där institutioner blir allt mer differentierade och specialiserade. Familjen har kommit att bli en trygg hamn och en motvikt till individualismen och opersonligheten i det industriella samhället.

Enligt Parsons (1949, 1955a/1968, 1955b/1968) har familjen huvudansvaret för barnets socialisation. Han menar att människor inte föds med identiteter, utan att dessa är skapade i interaktion i familjen.

”Det är eftersom att mänskliga individer inte ’föds’ utan behöver ’skapas’ genom socialisationsprocessen som familjer i första hand är nödvändiga. De är ’fabriker’ som producerar mänskliga individer.”

(Parsons 1955a/1968, s. 16,
min översättning)

Tabell 1. Kärnfamiljens grundläggande rollstruktur

	Instrumentell prioritering	Expressiv prioritering
Överordnad	Fader/Make	Moder/Maka
Underordnad	Son/Bror	Dotter/Syster

Källa: Parsons, T. (1955b/1968). Family structure and the socialization of the child. In T. Parsons & R. F. Bales (Eds.), Family: Socialization and interaction process (pp. 35–131). London: Routledge & Kegan Paul.

Genom att utgå från framför allt Sigmund Freuds psykoanalys visar Parsons på hur personligheten skapas och på hur *roller* internaliseras. Fokus ligger på den så kallade utvecklingskrisen i familjen, vilken resulterar i att könsroller internaliseras och blir del av individens personlighet.

Enligt Parsons (1955b/1968) finns det en grad av differentiering – specialisering – i alla subsystem i samhället, också i familjen. Familjens grundläggande rollstruktur kan delas upp mellan far, mor, son och dotter som tabell 1 visar. Denna struktur hämtade Parsons från sin medarbetare Robert Bales studier om manliga studenters smågruppsarbete. I dessa fann han att några studenter tenderade att vara mer *expressiva* – riktade mot gruppens inre relationer – medan andra var mer *instrumentella* – riktade mot gruppens resultat. Enligt Parsons (1955a/1968) kan familjen förstås som en smågrupp där män tenderar att ta instrumentella roller och kvinnor expressiva roller. Detta beror enligt Parsons främst på den biologiska reproduktionen. Eftersom kvinnan genom graviditet och amning får en speciell relation till

barnet hamnar fadern utanför denna intima relation och förväntas ta ansvar som familjeförsörjare. Förutom denna könsstruktur finns det också en generationsdimension i familjestrukturen, där vuxna är överordnade barn. Detta är en skillnad som minskar när barnen blir äldre.

I Parsons (1949) modell har män och kvinnor olika men komplementära uppgifter och roller. Att vara pappa är att tillsammans med mamman socialisera barnen, att lära dem sociala normer och värderingar. Men pappan har inte samma självklara nära relation till barnet som mamman har. Arbetsdelningen i familjesystemet innebär att pappans främsta uppgift är att arbeta som familjeförsörjare utanför hemmet. Denna ganska strikta könsarbetsdelning var enligt Parsons familjens sätt att anpassa sig till den strukturella konflikten mellan arbete och familjeliv i det moderna samhället. När män arbetar och kvinnor tar hand om barn är familjen flexibel och anpassningsbar för arbetsmarknaden samtidigt som den skapar stabilitet.

Samtidigt ansåg Parsons (1942, 1947/1954) att den moderna kärnfamiljen medför vissa problem, inte minst på grund av mäns arbete utanför hemmet:

- Killar får inga naturliga manliga förebilder eftersom pappan till stor del är frånvarande och att hans arbetsuppgifter ofta är abstrakta och svåra att förstå. Tjejer har modern som kvinnlig förebild och kan lära sig hushållsarbete från henne.
- Faderns frånvaro innebär att pojken initialt identifierar sig med modern, men pojken inser så småningom att han "måste" bli en man eftersom att "kvinnor är underlägsna män" och att han därmed behöver ta avstånd från henne.
- Tjejer förväntas vara fogliga och konforma, medan killar kan vara mer uppstudsiga och ifrågasättande av vuxnas auktoritet. Aggressioner och fördömande av "veka" killar kan enligt Parsons förstås som försök att distansera sig från modern och det feminina.

Denna ångest kring mansrollen och behov av att uppvisa manlighet kallar Parsons (1947/1954) för tvångsmässig eller *kompulsiv maskulinitet*. När denna blir för stark kan det leda till antisocialt och destruktivt beteende, aggressivitet och våld. Risken är störst i familjer med ensamstående mammor och minst i familjer där pappan spenderar mycket tid med sin son (Toby 1966, jfr Silverman & Dinitz 1974).

Parsons könsrollsteori plockades upp av kriminologer i deras diskussioner om mäns kriminalitet. Exempelvis menade Edwin Sutherland i Parsons följd att killar utövade brott i större utsträckning än tjejer som ett resultat av skilda uppväxtvillkor och socialisation, där tjejer lär

sig att de måste vara snälla och är övervakade, medan killar förväntas vara tuffa och är mindre övervakade. Om en kille betar sig som en tjej riskerar han att ses som en vekling. Samtidigt var kriminologerna något ambivalenta till att förklara mäns brottslighet utifrån kön. Sutherland påpekade exempelvis att kriminellt beteende ofta är associerat till manlighet, men menade att kön inte förklarar brott (Messerschmidt 1993).

En annan kriminolog, Albert Cohen (1955/1961), lyfte fram klasstillhörighet som avgörande för unga mäns brottslighet. Arbetarklassens brottslighetskultur bygger på dessa killars "statusfrustration" – det vill säga en frustration över att vara underordnade i den ekonomiska och sociala hierarkin. Detta, tillsammans med kompulsiv maskulinitet, hanteras genom att gå med i gäng som ägnar sig åt våld och brott som ger inkomst och högre status. För medelklasskillar är kriminalitet enligt Cohen uteslutande en fråga om kompulsiv maskulinitet.

Kritisk könsrollsteori

I Sverige och Norden kom könsrollsteorin att få en relativt kritisk inriktning och kopplades till idéer om kvinnors frigörelse från kvinnorollens förväntningar. Teorin användes så småningom också för att diskutera män som könade varelser (se Olsson 2011). Begreppet slog igenom i samband med den norsk-svenska antologin *Kvinnors liv och arbete* (Dahlström 1962).

De kritiska könsrollsforskarna utgick delvis från Parsons systemfunktionalistiska teori, men hämtade även inspiration från marxistisk teori och den framväxande kvinnoforskningen. Den stora skillnaden gentemot Parsons var att de snarare såg könsrollen som problematisk än som "funktionell" (Dahlström 1962, Holter 1973, Liljeström 1968). Den norska sociologen Har-

riet Holter (1973) menade exempelvis att med differentiering mellan könsroller kommer också könsstratifiering, det vill säga hierarkier mellan könen. Ju mer differentierade mäns och kvinnors roller i ett samhälle är, ”desto större är skillnaden i makt och prestige” mellan könen (Holter 1973, s. 42). Mansrollen blir därmed högre värderad än kvinnorollen. Istället för att se denna stratifiering som sprungen ur samhällets behov av individers olika roller och funktioner, menar Holter att stratifieringen snarast skapas av brist på jämlikhet och av en kamp om knappa resurser. Med könsroller och arbetsuppdelning kommer olika makt. Inte minst skaffar sig män kompetenser och ekonomiska möjligheter som inte förunnas kvinnor genom att männen ansvarar för familjens ”yttre” roll.

Men könsrollen var inte bara till männens fördel, utan mansrollen ansågs också ha negativa konsekvenser (Holmberg 1966). Vid en resa till USA 1970 höll dåvarande socialdemokratiska statsministern Olof Palme ett tal där han utgick från de nordiska sociologernas syn på mansrollen. Han beskrev könsrollen som en ”uniform, vilket undertrycker barnets individualitet” och tvingar in det i förväntade könsmonster.

”Det är inte bara den traditionella kvinnliga rollen som har nackdelar. Sociologerna påminner oss om att enligt statistik är män mer kriminellt belastade, de lider i större utsträckning av stress och sjukdom på grund av ansträngande arbete, de har högre självmordsfrekvens och dör i regel tidigare än kvinnorna. ... Tolknigen är att den sociala pressen på mannen att hävda sig själv, på att slå sig fram i livet, att vara aggressiv, och att inte visa några känslor, leder till kontaktsvårigheter och

anpassningssvårigheter. Sociologer anser att man inte bör tala om ’problemet med kvinnorollen’ utan om ’könsrollsproblemet’, för att betona att problemet också rör den traditionella manliga rollen.”

(Palme 2001, s. 104–105)

I Palmes och de nordiska könsrollsforskarnas version framstår mansrollen som destruktiv. Mäns överrepresentation vad gäller missbruk, självmord, sjukdomar och dödlighet beskrivs som ett resultat av den destruktiva och traditionella mansrollen. Även mäns kriminalitet och killars bristande sociala anpassning kopplades till mansrollen (Holmberg 1966). Könsrollerna blir negativa i den meningen att de låser män och kvinnor i stereotyper och tvingar dem att agera efter samhällets konventioner i förhållande till andra människor. Men till skillnad från Parsons, som såg könsrollerna som relativt fasta och ett resultat av socialiseringen (och i slutändan av biologin), hävdade de kritiska könsrollsforskarna att det inte finns ett sätt att agera på som man, utan människor kan ha olika roller i olika kulturer och sammanhang och vid olika tidpunkter i livet. Den traditionella destruktiva mansrollen kan därmed förändras till en modern, positiv roll. Genom att skrapa på ytan skulle alltså denna påklistrade mask kunna tas bort och en mänskligare man träda fram.

Problem med könsrollsteori

Forskare har uttryckt ganska mycket kritik mot könsrollsteori. Framför allt för att den ansetts ha en konservativ slagsida och för att den inte teoretiserar maktrelationer. Vidare har den kritiserats för biologisk determinism och metodologiska svagheter.

Enligt den kanadensiska sociologen Margrit Eichler (1980) är könsrollsteorins främsta problem att den försöker göra två saker samtidigt. Den studerar förväntat och faktiskt beteende på samma gång, men få könsrollsforskare gör skillnad mellan dessa två, och det är analytiskt svårt att skilja dem åt. Vidare är hon kritisk mot Parsons uppdelning mellan instrumentella och expressiva roller. En individ kan inta båda rollerna i andra sammanhang, men i Parsons diskussion om familjen skapas en statisk syn på moderskap och faderskap. Eichler (1980) menar att Parsons argument att kvinnor stabiliserar familjesystemet baseras på en manlig världsbild där kvinnan är hemma när mannen åker till arbetet och fortfarande är där när han kommer hem och utgår från att hon inte har varit utanför hemmet på hela dagen. Men enligt Eichler kan vi lika gärna förstå det från ett kvinnligt perspektiv där mannen kan stå för stabilitet och kontinuitet.

Eichlers kritik av könsrollsteorins normativa och konserverande grundantaganden lyfter fram problemet med forskningens relation till samhällsförändring. I sitt empiriska arbete frågar könsrollsforskare människor hur de exempelvis förväntar sig att en pappa ska vara, eller tar genom statistiska beräkningar fram de mest extrema fallen för att betona det normala och genomsnittliga. Genom att framställa dessa resultat som genomsnittliga framstår vissa sätt att vara man och kvinna på som normala, vilket leder till att

forskningen reproducerar de könsroller de studerar. Könsrollsteori är också konserverande i det att den försöker förklara könsroller som funktionella för att upprätthålla balans och social ordning.

Men det som är funktionellt för samhället är inte nödvändigtvis funktionellt för individen. För att samhälle och individer ska vara funktionella behöver individen anpassa sig efter förväntningarna som ställs utifrån könsrollerna. I teorin förväntas individer implicit – men också explicit – ta upp specifika könsroller, annars riskerar de att ses som avvikande och som sociala problem. Exempelvis blir då homosexuellt beteende patologiskt eftersom det inte följer de funktionella uppgifter som teorin förväntar av kvinnor och män (Carrigan, Connell & Lee 1985).

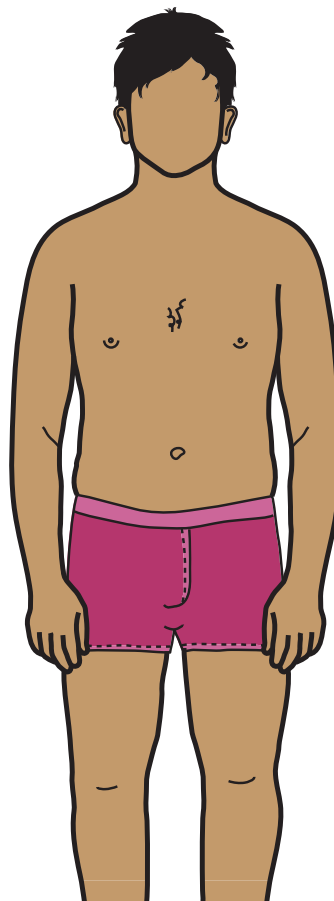
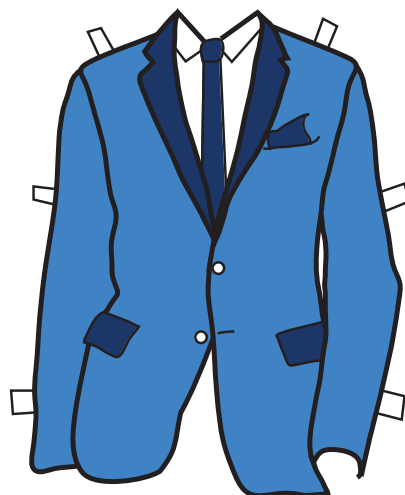
För det andra saknar rollteorin maktperspektiv. Den grundläggande strukturen i rollteorin är differentiering – män och kvinnor har olika men komplementära roller. Dessa roller ser Parsons som ett uttryck för familjesystemets funktionella behov. Resultatet av denna könsarbetsdelning – att mannen får kontroll över familjens inkomster och större bestämmanderätt och att kvinnan kan sägas arbeta gratis i hemmet och blir beroende av sin mans välvilja – osynliggörs. Eftersom könsrollerna ses som funktionella tenderar teorin att individualisera strukturella problem. Om män (och kvinnor) har svårt att kombinera olika roller och funktioner, som arbete och den ”nya” fadersrollen, beror detta på rollkonflikt, att mannen försöker praktisera något som i grunden inte är funktionellt.

För det tredje är könsrollsteori biologiskt deterministisk (Messerschmidt 1993). Även om könsrollsteorin förefaller analysera aggressivitet, våld och kriminalitet på en social nivå, bygger den snarare på idén att biologin styr den sociala rollen. Män har en mansroll och kvinnor en kvin-

noroll. Även om det kan finnas viss variation är det ändå till sist det biologiska könet som avgör vilken könsroll individen kommer att ha.

Rollteori förvanskar också könsmässig variation. Idén om två kön skapar en artificiell polarisering som förminskar alla mäns och kvinnors praktiker till en normativ standard: manlig eller kvinnlig könsroll. Detta osynliggör att individer kan agera och vara könsmässiga varelser på en rad olika sätt, och att detta påverkar hur kriminalitet och våld utövas. Genom den biologiska determinismen ignorerar rollteorin aktörskap. Den beskriver individer som passiva mottagare av könsnormer – mäns agerande, inklusive våld, framstår som ett direkt resultat av könsrollen medan deras motstånd mot mansrollen osynliggörs (jfr Connell 1979).

Slutligen – och kanske viktigast i detta sammanhang – så teoretiserar könsrollsteori inte våld. Teorin fokuserar på destruktivt beteende men gör ingen skillnad mellan olika former av våld eller mellan våld och andra former av kriminella handlingar. Även om Parsons teori ger möjlighet att studera relationen mellan manlighet och våld lämnade könsrollsforskarna, inte minst i Sverige, frågan i mångt och mycket därhän. Denna har istället tagits upp av feministiska patriarkatsteoretiker.

Patriarkatsteori

Patriarkat kan förstås som ett maktsystem baserat på kön där män innehar makt och privilegium. Psykologen Lars Jalmert har diskuterat patriarkatet på följande sätt:

”Vi lever i ett samhälle som domineras av män. Det är mäns åsikter, värderingar och uppfattningar som är förhärskande. Inom så gott som samtliga livssfärer är männens tankar de som dominerar. Inom politik, arbetsliv, religion, fritid, skola, sjukvård – inom kort sagt alla områden är det männen som styr. Detta slags samhälle kallas patriarkat.”

(Jalmert 1983, s. 1)

Patriarkat är ett begrepp hämtat från tidiga samhällsvetenskapliga teoretiker som Karl Marx, Friedrich Engels (Engels 1884/2008, Marx & Engels 1884/1998) och Max Weber (1922/1987), för att förklara kvinnors underordning – särskilt hur kvinnor genom hushållsarbete utnyttjas av kapitalet – och för att förklara mäns intressen i att upprätthålla sitt privilegium. I dess mest grundläggande definition syftar begreppet på den auktoritet som fadern har över sitt hushåll, men också på mäns generella dominans över kvinnor som citatet ovan visar. Begreppet är kopplat till materiella och ekonomiska relationer där familjen ses som den viktigaste platsen för att bevara kapitalismen genom mäns kontroll av kvinnors sexualitet, reproduktion och obetalda arbete i hemmet. Marx och Engels förstår familjen som ett sätt för det kapitalistiska samhället att producera foglig arbetskraft.

Under sent 1960-tal och under 1970-talet började kvinnoforskare alltmer att använda sig av patriarkatsbegreppet. De som använt begreppet har mer eller mindre relaterat det till ovan nämnda samhällsvetenskapliga teorier om kapitalism och klass för att förstå och förklara könsmässig ojämlikhet. Man kan tala om fyra olika patriarkatsperspektiv som ger kapitalism och patriarkat olika betydelse (Walby 1986).

- *Könsmässig ojämlikhet beror på kapitalistiska relationer.* De fokuserar på kvinnors materiella positioner i kapitalismen, i synnerhet den betydelse hushållsarbete har.
- *Kapitalism och patriarkat är intimt sammanvävda* och att man inte kan förstå kvinnors underordning utan att förstå detta. Dessa relationer utgör ett enhetligt system – kapitalismen behöver patriarkala relationer för att fortleva och tvärtom. Patriarkatet skapar ordning och kontroll medan kapitalismen skapar ett ekonomiskt system baserat på profit.
- *Patriarkat och kapitalism kan ses som sammanvävda, men de behöver skiljas åt analytiskt.* Patriarkatet anses då ha sin bas i mäns kontroll över kvinnors arbete genom exempelvis arbetssegregering och familjeinkomst (det vill säga att mannens lön anses räcka för hela familjen), vilket gör att kvinnor exkluderas från vissa arbeten och att deras löner hålls nere. Samtidigt betonas att patriarkatet inte bara baseras på mäns kontroll av kvinnors arbete utan också på kontroll av kvinnlig sexualitet och andra sociala institutioner.

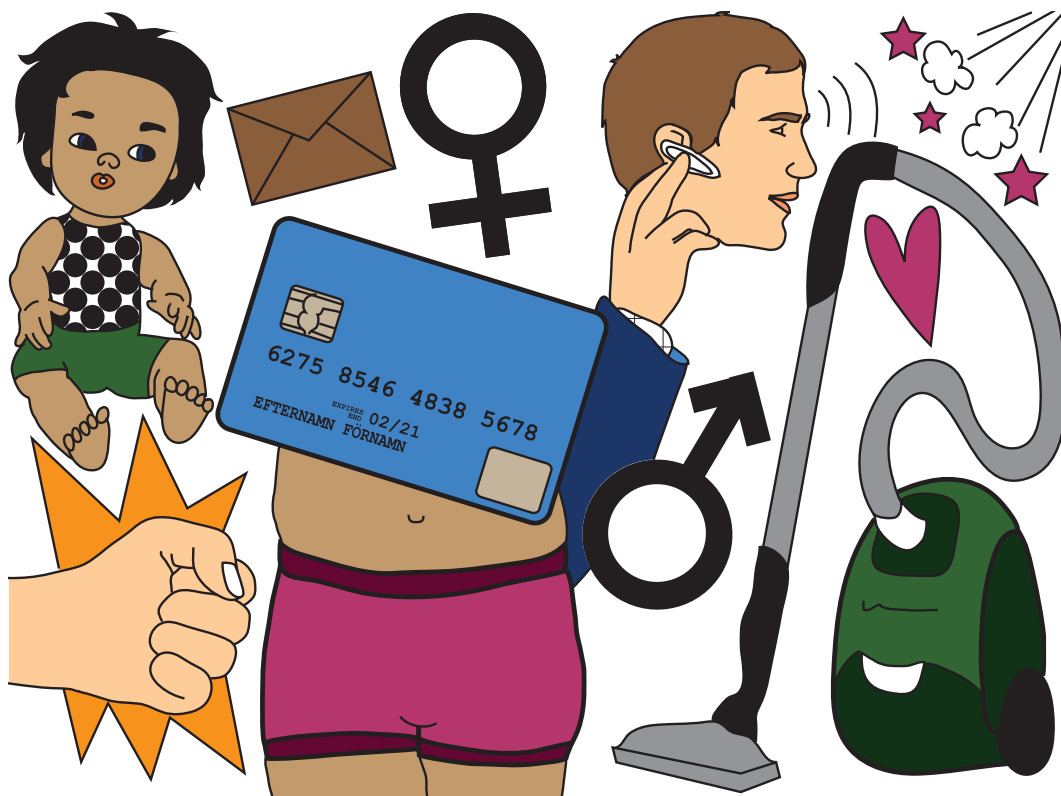
- *Könsrelationer beror främst på patriarkatet.* Dessa forskare, ofta benämnda radikalfeminister, har framför allt kommit att fokusera på hur våld och kontroll av kvinnors sexualitet bidrar till att upprätthålla mäns makt.

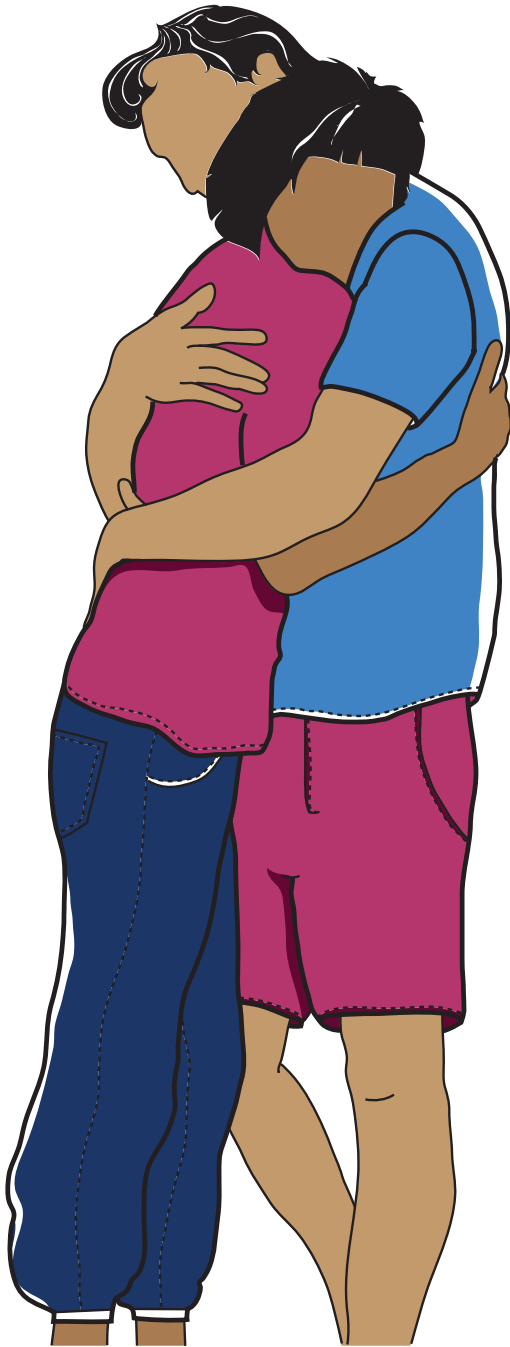
Radikalfeministisk patriarkatsteori

När radikalfeminister – inom akademien, men kanske framför allt de som arbetade praktiskt med våldsutsatta kvinnor inom kvinnojourserna – på 1970-talet började uppmärksamma mäns våld mot kvinnor var individualpsykologiska och biologiska teorier i det närmaste allmänrådande som förklaringsmodeller kring mäns våld.

I Sverige menade exempelvis psykoterapeuten Eva Hedlund att våldtäkt är drivet av förövarens olösta psykiska problem, inte minst från barndomen. Våldtäkt bottenar i en känsla av vanmakt där mannen lever ut och projicerar hat, hämnd och aggressivitet på kvinnan (Hedlund & Lundmark 1983).

Radikalfeminister ser istället manlig makt och manligt privilegium, det vill säga patriarkatet, som roten till alla former av ojämlikhet och andra former av sociala relationer (till exempel klass och etnicitet) och att det är den yttersta förklaringen till mäns våld. Kvinnor är historiskt sett den första förtryckta gruppen och patriarkatet den främsta och grundläggande formen av social orättvisa. Radikalfeminister har ägnat

sexualitet stor uppmärksamhet eftersom mäns kontroll av kvinnor och kvinnlig sexualitet genom våld och våldtäkt ansetts vara central för att upprätthålla patriarkatet. Ta exempelvis den ”romantiska kärleken” som präglar västerländska föreställningar om intima relationer. Där Parsons och andra funktionalister talat om den romantiska kärleken som en god anpassning till det moderna industrialiserade samhället, menar radikalfeminister att den binder kvinnorna till det monogama äktenskapet och legitimerar deras underordning. Radikalfeminismen talar om den institutionaliserade heterosexualiteten – alltså att heterosexualiteten som institution förtrycker kvinnor. Sexuell läggning ses inte som en fråga om val eller begär utan som en tvingande ideologi som romantiserar könshierarkin.

Den institutionaliserade heterosexualitetens förtryck av kvinnor tar sig kanske sitt grövsta uttryck i våldtäkten. Susan Brownmiller (1975) menar att våldtäkten är den viktigaste mekanismen för mäns dominans över kvinnor och att den därför kanske inte har något med sex att göra.¹ Något förenklat menar hon att hotet om våldtäkt skapar rädsla hos alla kvinnor och gör det möjligt för alla män att kontrollera sina flickvänner, döttrar och fruar. Till skillnad från andra radikalfeminister (Millet 1970/2012), som påpekat att patriarkala relationer reproduceras socialt genom könssozialisering, menar Brownmiller att patriarkatet i slutändan bygger på biologiska faktorer. Eftersom män är fysiskt starkare än kvinnor och eftersom de kan penetrera, kan de tvinga sig till sex. Detta resulterar i att män konstruerar en ”våldtäktsideologi” som blir ett instrument för att kontrollera kvinnor.

Våldtäktsideologin består bland annat i att kvinnor förväntas ta ansvar för mäns sexualitet genom att inte klä sig utmanande eller att de ”provocerar” och ”lurar” män till våld genom att först flörta och

sedan neka till samlag. Brownmiller ser patriarkat och våldtäkt som ett universellt fenomen som finns i alla samhällsklasser och kulturer. Alla män är i egenskap av biologiska män potentiella våldtäktsmän.

Samtidigt behöver inte alla män våldta för att upprätthålla patriarkatet, utan våldtäktsmännen utgör *”de maskulina stöttgruppernas frontlinje, en terroristgerilla i det mest utdragna slag som historien känt”* (Brownmiller 1975, s. 192). Alla män drar på så vis fördel av andra mäns våldsamhet. En svensk studie visar exempelvis att Hagamannen, en serievåldtäktsman i Umeå, skapade ökad rädsla bland kvinnor för att röra sig i offentliga miljöer (Sandberg 2011). Utifrån ett radikalfeministiskt perspektiv kan våldtäktsmannen upprätthålla mäns kontroll av kvinnor i det offentliga rummet.

Under slutet av 1970- och början av 1980-talet började radikalfeminister allt mer fokusera på mäns våld mot kvinnor i *nära relationer* utifrån idén att det traditionella äktenskapet är en av grundbultarna i ett kvinnoförtryckande samhälle (Dobash & Dobash 1979, Martin 1976, Stark, Flitcraft & Frazer 1979, Walker 1979). Våld legitimerar manlig överordning och kvinnlig underordning. Kvinnomisshandel förstås då som uttrycket för en kulturell logik, så som de brittiska sociologerna Rebecca Dobash och Russell Dobash påpekar:

”Män som misshandlar kvinnor lever endast upp till de kulturella normer för manlighet som är så omhuldade i vårt samhälle – aggressivitet, manlig dominans, kvinnlig underordning. De använder fysisk kraft som medel för att tilltvinga sig denna dominant position.”

(Dobash & Dobash 1979, översättning i Hydén 1995, s. 24)

Detta perspektiv på mäns våld mot kvinnor skiljer sig radikalt från de vid tidpunkten dominerande individualpsykologiska perspektiven på mäns våld mot kvinnor som menade att både de män som slår och de kvinnor som blir slagna har olika former av personlighetsstörningar. Män som slår kvinnor är visserligen extrema enligt Dobash och Dobash (1979), men de utför en kulturellt ”normal” handling.

Den grundläggande orsaken till att män använder våld ligger inte i enskilda mäns psykiska sjukdom eller missbruk eftersom det inte endast är män med dessa problem som utövar våld. Våldet sätts istället in i ett kulturellt och samhälleligt sammanhang och relateras till föreställningar om manlighet, inte minst kan mäns våld kopplas till att de vill upprätthålla bestämmanderätten. Våld används alltså av män för att behålla kontroll över kvinnor när de upplever sin position hotad (på grund av upplevelse av äganderätt, svartsjuka etcetera) och andra former av kontroll inte hjälper (Ptacek 1988).

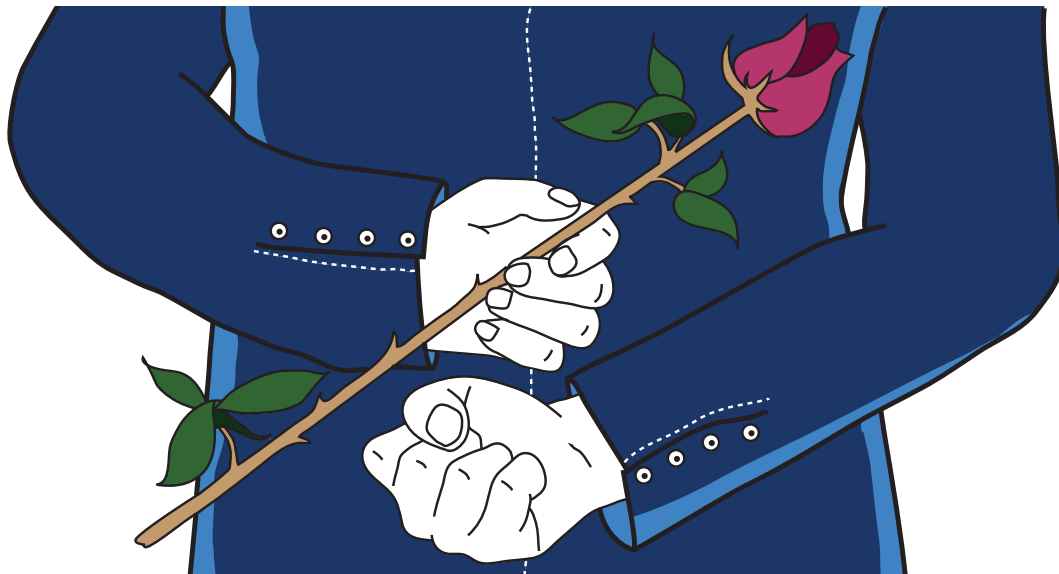
Radikalfeminister, inte minst sociologen Liz Kelly (1988), har uppmärksammat hur olika former av våld hänger samman. Hon presenterar teorin om ett *våldskontinuum*, där våldtäkt, fysisk misshandel och mord befinner sig vid yttersta änden av våldsspektret, men där även sexistiska uttalanden, trakasserier och mobbning bör ses som former av samma våld (jfr MacKinnon 1993). Skillnaderna mellan dessa olika typer av våld är långt ifrån självklar, istället befinner de sig på en glidande skala där våldet har samma grundläggande funktion – det skadar eller förnedrar kvinnan, eller gör att hon förlorar kontroll över sig själv. Dessa olika former av våld bör alla ses som uttryck för i grunden patriarkala relationer (Kelly 1988).²

En annan tidig radikalfeministisk våldsforskare, psykologen Leonore Walker (1979), visade på sambandet mellan sexualitet och kvinnomisshandel. De flesta kvinnor hon mött har blivit både fysiskt misshandlade och våldtagna av sina män. Därför väljer hon att tala om *sexualiserat våld*, vilket innefattar en rad olika våldsformer – inte bara våldtäkt – och som visar att mäns våld mot kvinnor ofta har en sexuell karaktär. Walker menar att kvinnor lär sig att bli hjälplösa. Detta sker genom misshandelns eller *våldscykelns* – som hon hellre kallar det – fyra olika faser. För det första finns det en *uppladdningsfas* där spänningen långsamt byggs upp. Fas två utgörs av själva *våldshändelsen*. Sedan kommer *avspänningsfasen* då mannen är ömsint och ångerfull. Slutligen återfinns det som hon benämner som den *lugna fasen*, då våldet tenderar att glömmas av parterna. Denna våldscykel upprepas ständigt och leder till att kvinnan förändras – hennes motivation att söka förändring försvagas och hon blir alltmer passiv och självanklagande.

Könsmaktsperspektiv

I Sverige har den radikalfeministiska patriarkasteorin ofta diskuterats i termer av könsmakt. Könsmaktsperspektivet har fått relativt stort genomslag, inte minst har det varit grundläggande för flera statliga utredningar kring mäns våld mot kvinnor (se SOU 1995:60, SOU 2004:121) och delvis legat till grund för kvinnofridslagstiftningen (Wendt Höjer 2002). Teologen och sociologen Eva Lundgren har ofta setts som förgrundsgestalt för detta perspektiv.

I en tidig studie om män och våld, *Gud och alla andra karlar*, som bygger på intervjuer med misshandlande män i ett konservativt kristet sammanhang i Norge, menar Lundgren (1992) att mäns våld mot kvinnor bör ses i ett ”könskulturellt” perspektiv. Det innebär att våld mot kvinnor inte ses som en avvikande handling för män eller som ett uttryck för patologi. Visserligen är misshandel kriminaliserat, och sker i det fördolda, men det är enligt Lundgren kulturellt tillåtet i det att maskulinitet är intimt sammanknipat med våld.

Hot, våldtäkt och misshandel uppfattas inte som avvikande handlingar utan som maskulina även om våldsutövaren *”tänjer ut gränserna för sitt kön in absurdum”* (Lundgren 1992, s. 20). Genom våldet bekräftar mannen samhällets generella patriarkala relationer – mäns överordning och kvinnors underordning.

I sina studier visar Lundgren (1992, 2004) hur våld och maskulinitet hänger samman. Hon beskriver våldet som en form av *könskonstituering*, det vill säga att mannen genom våldet skapar maskulinitet och att han konstituerar sig själv som norm i relationen genom att kontrollera kvinnan och hennes beteende.

”Våldet ingår i, och hänger tätt samman med, ett livssammanhang. I vårt kulturella sammanhang förstår vi varandra som könsvaror, som kvinnor och män. Vi omgärdas av kulturella bilder och föreställningar om manlighet och kvinnlighet enligt vilka vi förväntas leva, eller som vi eventuellt vågar bryta mot, med de sanktioner det kan innebära. Våldprocessen är en aktiv könskonstitueringssprocess från mannens sida, där inrotade bilder av kön används tillsammans med lika etablerade förklaringar till våld – ofta mer eller mindre subtila varianter av seglivade orsaksmyter.”

(Lundgren 2004, s. 14)

Lundgren menar att vi ofta använder oss av föreställningar om kön i vardagen för att förstå mäns våld, till exempel idéer kring mäns inneboende aggressivitet. Detta gör att våld måste förstås som *”könat”*, att det är intimt sammanknipat med föreställningar om manlighet. Lundgren inspireras av Walkers (1979) teori om våldscykeln, men synliggör också mannens strategier i

det hon kallar för *våldets normaliseringsprocess*, det vill säga den process där våldet blir vardagligt och accepterat (Lundgren 2004). Hon visar, för det första, att mannen är kontrollerad i sitt våld.

De intervjuade männen beskriver inte sitt våld som tygellöst. De påpekar att de inte varit så arga att de slagit i *”blint raseri”*, utan att de valt att slå på särskilda tider och platser (ofta i hemmet när ingen annan ser), våldet har varit kontrollerat i sin omfattning, och det har utövats mot en specifik person (oftast partnern). En av männen i Lundgrens studie beskriver sitt våld på följande sätt:

”Jag har aldrig blivit så provocerad att jag tappat kontrollen över mig själv, långt därifrån. Men fruktansvärt arg blir jag, jag blir alldeles upprörd när hon ger sig in på sina vansinniga företag. Då slår jag, ju, det är klart. Jag måste ju sätta gränser.”

(Lundgren 1992, s. 230)

I normaliseringsprocessen har mannen två mer eller mindre medvetna strategier med våldet som kan kopplas till frågan om kontroll:

- *Den kontrollerade isoleringen* handlar om att mannen fysiskt och psykiskt isolerar kvinnan från omvärlden, bland annat genom att förhindra henne från att ha kontakt med vänner och släktingar. På så sätt kan mannen dominera kvinnans liv.
- *Kontroll genom växling mellan våld och värme* syftar på mannens föränderlighet, där han ibland är kärleksfull och omvårdande, ibland aggressiv och våldsam.

Dessa två strategier gör att gränser mellan vad som från början är accepterat och icke-accepterat i relationen suddas ut, våldet blir vardagligt och

kan till och med uppfattas som ett uttryck för kärlek. För kvinnan innebär detta att hon börjar anpassa sig efter mannen och gradvis internaliserar hans perspektiv på våldet, relationen, henne och till slut accepterar sin totala underordning (Lundgren 2004).

Likt andra feministiska våldsforskare (jfr Kelly 1988) menar Lundgren att våldet måste förstås som i ett kontinuum, att det inte finns stora skillnader och abrupta övergångar mellan fredliga och våldsamma förhållanden, eller mellan våldsamma och icke-våldsamma män (Lundgren, Heimer, Westerstrand & Kalliokoski 2001). Detta innebär att se alla män, oavsett bakgrund, som potentiella förövare. På ett strukturellt plan kan mäns våld inte främst hänföras till mäns individuella patologier, livssituation eller sociala problem. Att lyfta fram mäns våld som kopplat till exempelvis klass, etnicitet, impuls kontroll eller egen utsatthet i barndomen individualiserar våldet. Därmed kan det, menar Lundgren (1992) också ursäktas samtidigt som det görs till ett kulturellt undantag – att våld är något som ”normalsvenska” män inte utövar.

Kritik av radikalfeministisk patriarkatsteori

Radikalfeminister har fått utstå en del motstånd, inte minst på grund av sina krav på att göra mäns våld till en jämställdhetspolitisk fråga. Men det har också riktats kritik mot patriarkatsteorin från andra feministiska forskare. En del av dessa debatter har främst handlat om feminismens relation till marxistisk och weberiansk teori, och hamnar i viss mån utanför syftet med denna artikel (se Hearn 1987, Walby 1986). Men viss allmän kritik av patriarkatsbegreppet är även tillämpligt på radikalfeminism och köns maktsteori.

För det första har den radikalfeministiska patriarkatsteorin i likhet med könsrollsteori en tendens till biologisk determinism (Acker 1989). Brownmiller (1975) ser exempelvis inte våldtäkt som en sociologisk fråga, utan som en biologisk. Mäns fysiska styrka och sexualitet är drivkraften bakom våldtäkt. Så även om sociala relationer och könskonstruktioner spelar roll är biologin avgörande enligt Brownmiller. Andra radikalfeministiska våldsforskare har dock vänt sig mot denna typ av biologiska förklaringar. Lundgren (1993) har exempelvis påpekat att maskulinitet inte är naturgivet, utan en livslång konstitueringsprocess.

Patriarkatsbegreppet har av vissa forskare lyfts fram som ett alltför statiskt begrepp som inte kan förklara social och historisk förändring (Rowbotham 1979). Genom att lyfta fram patriarkatets universalitet kan inte teorin förklara hur kulturellt och historiskt specifika former av maskulinitet kan få dominerande position, samt att maskulinitet och mäns dominans kan förändras (Messerschmidt 1993).

I Lundgrens teori om normaliseringsprocessen framstår till exempel kvinnorna som relativt passiva och beroende av mannens agerande (Steen 2003). Det finns inget antagande om hur kvinnan kan göra motstånd mot normaliseringen, hur hon kan ta sig ur ett våldsamt förhållande (Holmberg & Enander 2004) eller hur mannen kan sluta att vara våldsam. Lundgren talar återkommande om processer som att könskonstituering är en livslång process och att även våldet bör ses som en process. Men dessa processer framstår som ganska tvingande inom könsstrukturerna. Dessa köns mässiga strukturer tas oftast för givna, vilket får dem att framstå som relativt fasta (Steen 2003).

Den radikalfeministiska patriarkatsteorin osynliggör också skillnader mellan kvinnor. Dilemmat med detta är dock att kvinnor tenderar att framstå som en enhetlig kategori som är förtryckta på

samma sätt och där misshandel och våldtäkt har samma betydelse och effekt oavsett kultur, etnicitet och klass (Crenshaw 1991). En effekt av detta är att skillnader mellan män också osynliggörs. Exempelvis tonar man ned skillnader mellan vita och icke-vita män, och deras olika tillgång till patriarkal makt (Messerschmidt 1993). Radikalfeministiska analyser, inklusive Lundgrens, tenderar att reducera olika könsmissligheter till två komplementära könskategorier som finner sin motsvarighet i inbördes enhetliga män och kvinnor (Steen 2003).

En del av kritiken mot radikalfeminismen bottnar i att de inte har haft som primärt mål att studera män, utan främst fokuserat på kvinnor

och deras erfarenheter av våldsutsatthet. Få har studerat mäns erfarenheter av sitt våld mot kvinnor (Lundgren 1992) och av våld mellan män, något som är viktigt att undersöka för att svara på frågan om mäns våld. Samtidigt har radikalfeminismen lyft upp frågan på den politiska och samhällsvetenskapliga agendan och i större detalj än andra forskningstraditioner undersökt våldets mekanismer. De har synliggjort likheter och skillnader i olika former av våld och hur detta våld är sammankopplat med föreställningar om att vara man. Till skillnad från exempelvis könsrollsteori har patriarkatsteorin dessutom lyckats synliggöra maktrelationer och visat på mäns vinster av att använda våld mot kvinnor och barn.

Maskulinitetsteorier

När genusbegreppet slog igenom under 1980-talet sågs det som ett svar på flera av problemen med såväl könsrolls- som patriarkatsbegreppen som diskuterats i denna artikel. Den grundläggande idén med begreppet är att göra en distinktion mellan det biologiska och det sociala könet. Medan biologiskt kön ses som baserat i kroppsliga skillnader och därmed i viss mån oföränderligt menade feministiska forskare att det sociala könet, genus, inte direkt följer på biologin och att det därmed är föränderligt (Hirdman 1988). Det sociala könet började också talas om i termer av maskulinitet och femininitet, vilka på ett grundläggande plan kan förstås som kulturella och normativa föreställningar om kön. Inom forskning om män blev inte minst begreppet hegemonisk maskulinitet centralt.

Hegemonisk maskulinitet

Hegemonisk maskulinitet är en teori och ett begrepp som främst utvecklats av den australiensiska sociologen Raewyn Connell (Carrigan, Connell & Lee 1985, Connell 1987, Connell 1996, Connell & Messerschmidt 2005) och är en del av en genusvetenskaplig teori som framför allt fokuserar på män. Förutom från patriarkats-teori har teorin hämtat inspiration från marxism, psykoanalytisk teori, strukturerings-teori (Giddens 1984), gayforskning och etnografisk forskning om män och pojkar (Connell & Messerschmidt 2005).

I likhet med patriarkatsteoretikerna menar Connell (1996) att mäns överordning och kvinnors underordning är en central makt-hierarki i väst-

världen. Men relationer mellan kvinnor och män definieras inte bara av denna ”genusordning”, utan också av andra strukturer som klass och etnicitet. För att förklara hur genusordningen verkar använder hon sig av en tredelad modell. Till att börja med förstås genus som skapat i *patriarkala maktrelationer*, där kvinnors underordning och mäns överordning är central. För det andra är genusordningen kopplad till *produktionsvillkoren* och i synnerhet till kapitalismens könsarbetsdelning mellan (manlig) produktion och (kvinnlig) reproduktion. Den tredje delen av modellen kallar Connell för *katexis*, vilket är ett psykoanalytiskt begrepp som syftar på den emotionella energi som kopplas till ett objekt.

Enligt Connell är sexuellt begär könat genom att det förväntas vara heterosexuellt. Katexis i Connells bemärkelse kan alltså ses som en form av förväntad heterosexualitet eller heteronormativitet. Det är i relationen mellan maktrelationer, könsarbetsdelning och känslomässig anknytning som maskulinitet skapas. Enligt Connell finns det dock inte en maskulinitet, utan hon presenterar en rad olika typer av maskulinitet som relaterar hierarkiskt till varandra.

För det första menar Connell att det finns en *hegemonisk maskulinitet* som definieras som:

”... den konfiguration av genuspraktik som innehåller det för tillfället accepterade svaret på frågan om patriarkatets legitimitet. På så sätt garanteras (eller förmodas garanteras) mäns dominanta position och kvinnors underordnande.”

(Connell 1996, s. 101)

Något förenklat kan hegemonisk maskulinitet förstås som det idealiserade sätt att vara man på som kräver att andra män positionerar sig i relation till idealet och som legitimerar mäns underordning av kvinnor (Connell & Messerschmidt 2005). Hegemonisk maskulinitet skapas ofta kollektivt i relationen mellan kulturella (manliga) ideal och institutionell makt.

Connell är inspirerad av patriarkatsteori men uppmärksammar dess statiska aspekter genom att använda sig av den marxistiska filosofen Antonio Gramsci (1971/2012) begrepp *hegemoni*. Gramsci utvecklade begreppet för att beskriva de mekanismer som upprätthöll borgerlighetens dominans över arbetarklassen och varför kapitalistiska samhällen inte nödvändigtvis var på väg mot klasskamp och revolution. Genom att fokusera på samhällets ideologiska aspekter och institutioner (till exempel medier och utbildning) menade han att kulturella frågor (i vid bemärkelse) och inte bara ekonomiska aspekter var avgörande för samhällelig förändring. Connell placerar dessa makt- och förändringsprocesser i ett genussammanhang:

"[Hegemoni] hänvisar till den kulturella dynamik som gör att en grupp kan hävda och upprätthålla en ledande position i samhällslivet. Kulturellt sett höjer sig vid en given tidpunkt en viss form av maskulinitet över andra former."

(Connell 1996, s. 101)

I ett svenskt sammanhang kan man exemplifiera denna kamp mellan olika typer av maskulinitet med att den maskulinitet som betonat män som primära familjeförsörjare sedan 1960-talet utmanats av en maskulinitetsform som betonar faders engagemang, bland annat som en följd av kvinnors ökade förvärvsarbete (Klinth 2002).

Genom att utgå från Gramscis hegemonibegrepp i sin förståelse av genusordning kan Connell på så sätt lösa upp den statiskhet som patriarkatsteoretiker tillskrivit genusordningen och visa på den hegemoniska maskulinitetens föränderlighet och dess "sårbara" position utan att maktaspekter förloras. Hegemonisk maskulinitet är sårbar i det att andra män och kvinnor när som helst kan utmana den – det pågår en konstant kamp om den kulturella makten.

För det andra finns det *underordnad maskulinitet*. Det är maskulinitet som kulturellt, ekonomiskt, juridiskt och politiskt är dominerad och utesluten. I en västerländsk kontext har detta ofta gällt homosexuella män:

"Att vara böj är i den patriarkaliska ideologin en förvaringsplats för allt som symboliskt har utestängts från den hegemoniska maskuliniteten."

(Connell 1996, s. 102)

Connell identifierar också två andra maskulinitetspositioner, *förhandlande* och *marginaliserad*. Medan hegemoniska och underordnade typer av maskulinitet relaterar till varandra i termer av dominans och underordning, berör förhandlande och marginaliserad maskulinitet främst genusordningens auktorisering, alltså hur hegemonisk maskulinitet vinner legitimitet.

Marginaliserad maskulinitet är kopplad till klass och etnicitet, exempelvis kan idrottsmän med "invandrarbakgrund" (till exempel Zlatan Ibrahimović) vara förebilder för vita medelklassungdomar, men utan att nödvändigtvis förbättra livsvillkoren för "invandrare" generellt. De marginaliserade grupperna ger den hegemoniska maskuliniteten auktoritet utan att nödvändigtvis hota dess dominans.

Delaktig eller *förhandlande maskulinitet* berör skillnader mellan ideal och levd verklighet. Långt ifrån alla män lever upp till maskulina ideal men de kan ändå få fördelar av kvinnors underordning. Den förhandlande maskuliniteten är samarbetsvillig med kvinnor men samtidigt delaktig i att bevara mäns överordning. Denna maskulinitet ”erhåller den patriarkaliska utdelningen utan de spänningar och risker det innebär att befinna sig i patriarkatets frontlinje” (Connell 1996, s. 103).

Många män kompromissar i vardagslivet med kvinnor och utövar ingen ”naken” auktoritet, istället får deras överordning legitimitet genom den hegemoniska maskuliniteten. I en något omarbetad version av hegemonisk maskulinitetsteori lyfts fyra aspekter som centrala (Connell & Messerschmidt 2005).

- Det finns en rad olika typer av hegemonisk maskulinitet och inkorporeringen av underordnade typer av maskulinitet (till exempel av bögar) kan göras samtidigt som de fortsätter att förtryckas. Likt exemplet med icke-vita idrottsmän kan alltså underordnade typer av maskulinitet få en position som legitimerar hegemonisk maskulinitet.

- Man måste analysera maskulinitet på olika nivåer. Olika maskulinitetskonfigurationer kan vara hegemoniska på lokal, regional och global nivå. En våldsamt maskulinitet kan exempelvis vara hegemonisk i en viss grupp eller subkultur, men behöver inte vara det i en annan eller i ett visst land eller internationellt. Samtidigt kan dessa nivåer samverka och lokala hegemoniska typer av maskulinitet kan hämta auktoritet från maskulinitetsformer som hyllas globalt.

- Mäns kroppar kan vara formbara objekt men också sociala aktörer som möjliggör och förhindrar män att inta vissa maskulinitetspositioner.

- Det finns spänningar mellan och inom olika typer av maskulinitet. Den hegemoniska maskulinitetspositionen är inte alltid tillfredsställande, men är ändå lösningen på många motsägelser i genusordningen (Connell & Messerschmidt 2005).

Hegemonisk maskulinitet och våld

Connell har inte teoretiserat kring våld i någon större utsträckning, vilket kan ses som en effekt av att hegemonibegreppet fokuserar på samtycke, alliansbyggande och ideologisk makt snarare än på förtryck (Gramsci 1971/2012). Enligt Connell (1987) uppnås inte hegemonisk maskulinitet genom våld eller hot om våld. Hegemoni upprätthålls istället genom kulturella och materiella praktiker som religion, medier, lönestrukturer och välfärdspolitik. Detta talar dock inte mot våld, utan fysiskt våld kan användas för att upprätthålla hegemoniska ideal (till exempel våld mot hbtq-personer).

Våld kan vara centralt i hegemonisk maskulinitet på både regional och lokal nivå, men genom hegemonibegreppet kan Connells maskulinitetshierarkiska modell synliggöra könsmacht utan att förväxla våld med makt. Exempelvis kan begreppet visa hur dominerande föreställningar om kön kan legitimera mäns våld, särskilt ”*i sammanhang där fysisk aggression förväntas och hyllas*” (Connell 2002, s. 93, min översättning), och därmed mäns överordning.

Som en följd av att Connell inte diskuterar våld i någon större utsträckning har kanske hennes teori inte använts så mycket för att analysera våld, i alla fall inte mäns våld mot kvinnor, som andra aspekter av mäns relationer till kvinnor, barn och andra män (Hearn 2012). Men det finns dock exempel på hur begreppet och teorin använts i studier om våld, både på samhälls- och på

interaktionsnivå (se Newburn & Stanko 1994). Det perspektiv på maskulinitet som Connell företräder har också lyfts fram av FN och WHO som grundläggande i förebyggande arbete med män och killar, inte minst i relation till våld (WHO 2007). De mest utförliga studierna har genomförts av kriminologen James Messerschmidt. Han har dock modifierat Connells teori något, vilket diskuteras längre fram.

Hegemonisk maskulinitet i Sverige

Hegemonisk maskulinitet presenterades för första gången i Sverige i en av regeringen beställd rapport skriven av etnologerna Margot Bengtsson och Jonas Frykman (1987). De relaterade begreppet till hur vissa grupper av män verkar ekonomiskt och politiskt och på så sätt legitimerar mäns ledande positioner (Nordberg 2000). Bengtsson och Frykman (1987) kritiserade tidigare svensk mansforskning och menade att det fanns behov av att studera maskulinitet, mäns praktiker och hegemoniprocesser. Influerade av Carrigan, Connell och Lee (1985) menade de att svensk mansforskning fram till mitten av 1980-talet hade gett få användbara verktyg för att förstå könsordningens och maskulinitetens dynamik. Den konsensusorienterade könsrollsteorin som dominerat svensk mansforskning och policy sågs som en återvändsgränd. Istället propagerade de för teorier som fokuserade på maskulinitet som socialt konstruerad och skapad av maktrelationer som klass, etnicitet och sexualitet (Hearn et al. 2012).

Hegemonisk maskulinitetsteori har haft relativt stort genomslag i Sverige och det har producerats studier om män inom en rad olika områden som faderskap, killar i skolan, män i kvinnodominerade yrken och män i organisationer. Detta

intresse kan delvis förstås i det att begreppet synliggör maktrelationer, dominans och hierarkier mellan män samtidigt som det fokuserar på underordningen av kvinnor och femininitet. Dock har få svenska forskare använt sig av begreppet i studier om våld (Hearn et al. 2012, se Eduards 2004). Detta hör ihop med att våld inte varit ett högprioriterat område inom svensk maskulinitetsforskning (Hearn & Pringle 2006) samtidigt som forskning om våld mot kvinnor ofta inspirerats av andra teoretiska traditioner, inte minst Lundgrens könsmaktsteori (se Jeffner 1997, Wendt Höjer 2002).

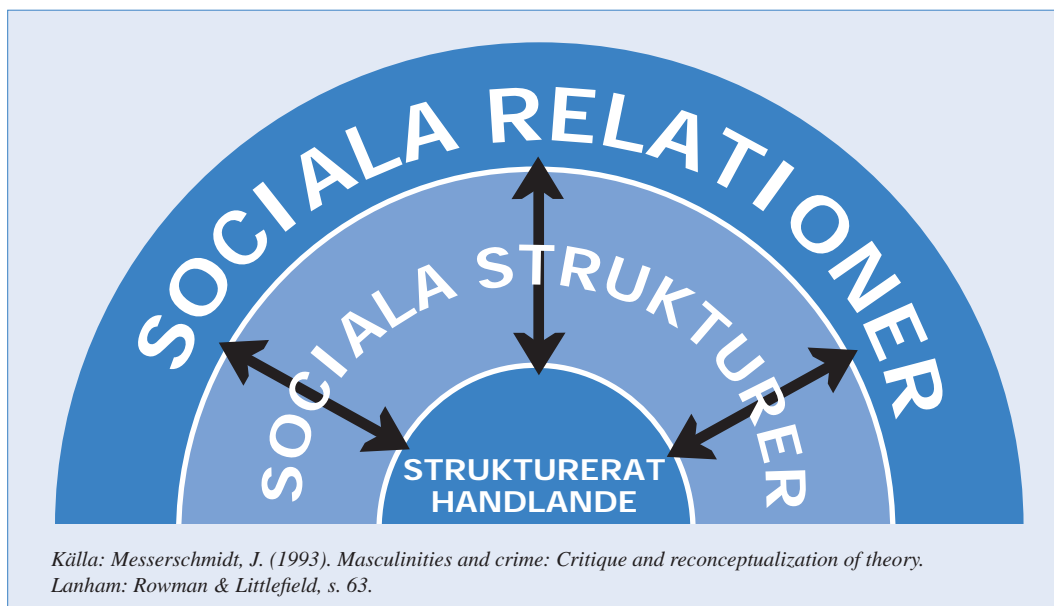
Kriminologerna Jenny Karlsson och Tove Pettersson (2003) utgår dock från Messerschmidts teoretiska perspektiv i en fokusgruppsstudie med högstadiungdomar. De visar att våld ses som en mer eller mindre självklar del i att vara kille och, i likhet med Messerschmidt (1993), visar deras resultat att våld kan användas som ett sätt att uppnå högre status i kamratgruppen. Detta beror dock på vem som är offer för våldet. Våld kan endast förstärka maskulinitetspositionen om offret är en någorlunda jämbördig motståndare. Om en kille slår någon som anses mindre eller på andra sätt underordnad kan istället maskulinitetspositionen ifrågasättas

Strukturerad handlingsteori

Den som mest utförligt utvecklat och använt sig av hegemonisk maskulinitet i studier om mäns våld är Messerschmidt (1993, 2000, 2004, 2012). Han har också vidareutvecklat Connells teori till vad han kallar för *strukturerad handlingsteori* (figur 1). Denna kan sägas vara en teoretisk specificering av hegemonisk maskulinitet i relation till mäns kriminalitet generellt, och unga mäns fysiska och sexuella våld i synnerhet. Teorin delar influenser med hegemonisk maskulinitetsteori, inte minst struktureringsteori (Giddens 1984), men också med teorin om att "göra kön" (Kessler & McKenna 1978, West & Zimmerman 1987) och Goffmans (1979) mikrosociologiska teori.

Messerschmidt (1993) utgår från att strukturer inte existerar fritt från individer, strukturer är snarare resultat av socialt handlande. Vi kan därför

bara tala om strukturerad handling: strukturer skapas av individers praktiker samtidigt som strukturer påverkar handlandet. Messerschmidt definierar strukturer som "regelbundna interaktionsmönster som över tid begränsar och styr mänskligt beteende på specifika sätt" (1993, s. 63, min översättning). Förenklat kan detta beskrivas med att vi i vardagen tenderar att upprepa vissa beteendemönster – särskilda sätt som exempelvis män handlar på. Över tid blir vissa mönster alltmer sedimenterade och stabila. Det är dessa mer eller mindre stabila interaktionsmönster som kan kallas för strukturer. Utifrån Connells uppdelning av genusordningen (se figur 1) lyfter Messerschmidt (1993) fram tre specifika *sociala strukturer* som påverkar relationer mellan män och kvinnor: könsarbetsdelning, könsmakt och sexualitet.

Figur 1. Sociala relationer, sociala strukturer och strukturerat handlande.

Arbetsdelning var ursprungligen ett begrepp för att tala om hur arbete delades upp i relation till klasstillhörighet och hur arbetarklassen utnyttjades som billig arbetskraft. Som diskuterats ovan har feminister synliggjort hur arbetsdelning påverkas av könsrelationer. Enligt Messerschmidt (1993) måste man förstå hur arbetsdelning inte bara påverkas av kön, utan av kön, klass och ras samtidigt.

Könsmaktsrelationer handlar delvis om arbetsdelning, men också om hur män har haft bestämmanderätt och tolkningsföreträde på en rad områden i samhället som ekonomi, religion, utbildning, politik och försvar. Genom kontroll av dessa institutioner har män kunnat utöva och legitimera makt över kvinnor. Detta har ofta skett osynligt och relativt omedvetet. Denna osynliga maktutövning kan röra sig om alltifrån det ”glas-tak” många kvinnor upplever i arbetslivet till hur kvinnor som klär sig ”utmanande” ofta ges skulden för mäns sexuella övergrepp. En viktig poäng är dock att alla män inte har lika mycket makt, utan makt distribueras ojämnt mellan olika grupper av män. Exempelvis har vita män i över- och medelklass haft större makt än icke-vita, homosexuella och arbetarklassmän.

Sexualitet handlar till viss del om att sexualitet bör förstås som socialt och historiskt föränderligt och konstruerat, inte biologiskt determinerat. Vidare har vissa sexuella praktiker blivit begränsade med exempelvis krav på att välja ”rätt” partner i relation till klass, ras och kön. Slutligen menar Messerschmidt att sexualitet förstås utifrån ett hierarkiskt system av sexuella praktiker, där gifta, reproduktiva heterosexuella ofta befunnit sig i toppen av hierarkin.

Messerschmidt (1993) menar att sociala strukturer endast är en del av genusordningen. Strukturerna relaterar till olika former av *sociala relationer*, vilka skapas av sociala strukturer och

strukturerat handlande. Klass, ras och kön lyfts fram som centrala sociala relationer. Strukturerat handlande, sociala strukturer och sociala relationer är alltså sammanlänkade som figur 1 visar. Könsarbetsdelning och könsmakt kan förstås som sociala strukturer som synliggörs i varje del av de tre sociala relationerna. Aktörer förhandlar och förändrar exempelvis könsarbetsdelning i interaktion och skapar nya strukturer. Dessa strukturer påverkar i sin tur aktörskap och interaktion. Resultatet är en fortgående produktion av klass-, ras- och könsrelationer.

Strukturer existerar alltså inte utanför individen och de är inte enbart begränsande, utan möjliggör också social handling. Här använder sig Messerschmidt av den sociologiska traditionen *etnometodologi*, som synliggjort hur vår vardagliga interaktion är beroende av den vedertagna kunskap som vi har om hur vi bör bete oss, och om hur vi alla använder kreativa men också ”relevanta” beteendemönster i interaktion (Garfinkel 1967, Kessler & McKenna 1978). Utifrån ett sådant perspektiv ses genus som något vi åstadkommer i vardaglig interaktion.

Sociologen Harold Garfinkel (1967) har exempelvis genom en analys av ett fall med en transvestit, Agnes, visat hur könsolikheter framstår som naturliga samtidigt som de regleras i vardagligt uppträdande. För Agnes, liksom för alla individer, är genus inte något vi passivt har, utan något vi ”gör” i vardagen – det är ett situerat *åstadkommande* (”accomplishment”). Detta åstadkommande av genus görs i ljuset av normativa föreställningar, attityder och aktiviteter som anses lämpliga för vår könskategori. De flesta av oss tar i vardagen för givet vad som i vårt kulturella sammanhang anses vara lämpligt maskulint eller feminint beteende, men om vi bryter mot detta riskerar vi att ställas till svars och vi måste kunna försvara varför vi gjort som vi gjort.

Messerschmidt menar att denna insikt om att vårt beteende måste kunna försvaras gör att vi handlar utifrån hur vi förmodar att andra kommer att tolka oss. Maskulinitet kan utifrån detta inte ses som något statistiskt, som utövas mot män, bestäms på förhand, eller på något sätt är en färdig produkt (som könsrollsteori och vissa patriarkatsteorier menar). Maskulinitet skapas snarare ständigt i specifika sociala situationer. Det reproduceras, förhandlas och förändras i vardagliga situationer. Det finns med andra ord en rad olika sätt att åstadkomma maskulinitet på, vilka är avhängiga de resurser som finns tillgängliga beroende på klass, ras och sexuell läggning.

Till denna förståelse av maskulinitet som strukturerad handling lägger Messerschmidt (1993) Connells begreppsapparat kring hegemonisk maskulinitet. Han påpekar att hegemoni bygger på samtycke och att hegemonisk maskulinitet skapas i relation till både underordnade typer av maskulinitet och kvinnor. Hegemonisk maskulinitet är, enligt Messerschmidt, den idealiserade formen av maskulinitet i en given historisk tidpunkt och plats.

I väst har hegemonisk maskulinitet definierats i relation till förvärvsarbete, underordning av kvinnor, heteronormativitet och mäns ”okontrollerade” sexualitet. Även om dessa egenskaper har identifierats som delar av mansrollen skiljer sig hegemonisk maskulinitet dock från könsrollsbegreppet eftersom det möjliggör att förstå maskulinitet bortom universella kategorier och normer om vad som är ”manligt” beteende. Det synliggör maktrelationer mellan kön baserat på en hierarki av olika typer av maskulinitet, samt på att dessa inte är biologiskt determinerade, utan socialt konstruerade.

Här kommer vi till Messerschmidts viktigaste bidrag till mansfrågan. Han menar att kriminalitet och olika former av våld kan utgöra resurser för

att åstadkomma maskulinitet. I sammanhang och situationer där andra maskulina resurser inte är tillgängliga kan vissa typer av brott utgöra ett alternativt sätt att göra maskulinitet på. Kriminalitet är inte ett uttryck för mansrollen eller kompulsiv maskulinitet (det vill säga tvångsmässigt avståndstagande från femininitet) som könsrollsteorin menar, utan en form av social praktik som används när andra resurser inte är tillgängliga för att åstadkomma maskulinitet.

Som en följd av Messerschmidts betonande av maskulina resurser framstår bland annat klass som centralt för hur män, särskilt unga män, relaterar till våld och brottslighet. Enligt Messerschmidt (1993) växer medelklasskillar upp i en kultur där rationalitet och ansvar är viktigare än stolthet och aggressivitet. Idrott, som är centralt för många medelklasskillar, skapar en miljö där maskulinitetskonstruktionen hyllar hårdhet och uthållighet, tävlingsanda och det skamfyllda i att förlora (se Fundberg 2003). Detta menar Messerschmidt skapar en koppling mellan en upplevelse av manlighet och våld och konfrontation. Samtidigt utgör idrott också grund för en hegemonisk maskulinitet som underordnar andra typer av maskulinitet i skolan, till exempel de ”nördar” som inte deltar i våldsamma idrotter.

Denna våldsorientering i idrott kombineras med en relativ betoning på akademisk framgång. Medelklasskillar åstadkommer maskulinitet genom att följa skolans regler och dominera elevorganisationer. Samtidigt ”avmaskuliniserar” skolan dem i viss mån, eftersom de där tvingas ställa sig under andras inflytande. Messerschmidt menar att mindre brott utanför skolan, till exempel vandalisering, kan bli en resurs för medelklasskillar eftersom de där kan uttrycka de hegemoniska maskulinitetsideal som skolan förbjuder.

Om medelklasskillar utvecklar ”oppositionell” maskulinitet utanför skolan gör arbetarklasskil-

lar det både i och utanför skolan. Det är enligt Messerschmidt (1993) killar från arbetarklassen som står för en stor del av hatbrotten i samhället. Hatbrott ser han som en resurs för att förstärka heterosexuell maskulinitet. På grund av ekonomisk utsatthet och svag arbetsmarknadsanknytning finns få resurser tillgängliga för att åstadkomma maskulinitet för killar från lägre vit och svart ("black") arbetarklass. För dem är istället gatan central i maskulinitetsgörandet, kriminalitet och våldsbrott kopplade till gatan och gänget utgör de möjligheter de har för att bekämpa sin klass- och rasmässigt underordnade maskulinitet. Våld blir ett sätt att visa att man är "en man" i detta sammanhang.

Även våld i nära relationer kan enligt Messerschmidt (1993) förklaras utifrån strukturerad handlingsteori. Här liknar hans resonemang radikalfeministernas (se Dobash & Dobash 1979). Han menar att våld i hemmet kan förklaras utifrån idéer om mäns auktoritet och patriarkala förväntningar, bland annat att män har rätt att ha kontroll över kvinnan. Från förövarens perspektiv försvarar han genom våldet sina rättigheter – våldet grundas ofta i frågor om ägandeskap och svartsjuka och mannens krav på kvinnans hushållsarbete.

I senare böcker utvecklar och applicerar Messerschmidt (2000, 2004, 2012) strukturerad handlingsteori på livshistorieintervjuer med killar och tjejer som utövare fysiskt eller sexuellt våld. Han lyfter i relation till detta fram en rad specificeringar av teorin och hur den kan användas för att förstå unga, män och våld.

För det första påpekar Messerschmidt (2004) att maskulinitet är en *förkroppsligad* strukturerad handling. Med detta menar han att kroppar både hindrar och möjliggör vissa former av maskulinitet (jfr Connell & Messerschmidt 2005). Det biologiska könet påverkar med andra ord vilket

socialt kön som är möjligt att åstadkomma. Även om kvinnor kan åstadkomma maskulinitet utgör deras feminint kodade kroppar i viss mån ett hinder för att uppfattas som män. Även överviktiga och atletiska kroppar skapar hinder och möjligheter för vilka maskulina positioner killar kan ta.

För det andra lyfter Messerschmidt (2012) fram betydelsen av reflexivitet i maskulinitetsgörandet. Det är genom att reflektera över strukturernas begränsningar och möjligheter som individer utvecklar strategier där kön och sexualitet gör sig gällande.

Vidare lyfter Messerschmidt (2012) fram sökandet efter maskulint *erkännande* och önskan om att passa in i könsnormer som betydelsefullt för att förstå varför unga män använder våld. Våld kan bli en väg till att vinna maskulint erkännande, om än tillfälligt.

Den kanske största förändringen är att Messerschmidt (2012) skapar en ny typologisering i relation till Connells galleri av olika typer av maskulinitet. Han introducerar begreppen dominant och dominerande maskulinitet samt jämställd maskulinitet:

- **Dominant maskulinitet**

är inte alltid associerad eller kopplad till genushegemoni utan refererar till den mest hyllade och vanligaste formen av maskulinitet i ett sammanhang.

- **Dominerande maskulinitet**

liknar den dominanta men inkluderar också ett utövande av makt och kontroll över andra, det är de som "styr showen".

- **Jämställd maskulinitet**

legitimerar en jämställd relation mellan män och kvinnor.

Den dominanta och den dominerande typen av maskulinitet är inte nödvändigtvis hegemoniska eftersom de inte *legitimerar* den hierarkiska relationen mellan män och kvinnor. Hegemonisk maskulinitet kan ibland vara dominerande och dominant, men dominerande och dominanta typer av maskulinitet kan aldrig vara hegemoniska om de inte lyckas att legitimera ojämställdheten kulturellt. Underordnade typer av maskulinitet konstrueras som avvikande till hegemoniska och beroende på kontext kan dessa förstås i relation till exempelvis kön, klass och ras.

Strukturerad handlingsteori kan illustreras med arbetarklasskillen Lenny som var 15 år när Messerschmidt (2012) intervjuade honom. Lenny hade svårt att leva upp till maskulina normer i skolan, bland annat på grund av sin övervikt. Han blev mobbad av skolans populära killar, vilket Messerschmidt menar skapade en hegemonisk-underordnad relation av maskulinitet. För att bryta denna underordning gav sig Lenny på skolans "highwater" (det vill säga killar som drar upp byxorna högt), de som anses som skolans

"mesigaste" killar. Resultatet av detta var dock att han kritiserades för att ge sig på och slå de som var mindre (jfr Karlsson & Pettersson 2003). Därför flyttade Lenny medvetet arenan för sitt maskulinitetsgörande till grannskapet där han på nytt gav sig på mindre killar. Där blev han inte ifrågasatt, utan kunde förkroppsliga en dominerande maskulinitet i detta sammanhang. Hans våldsamma beteende på gatan kopplades till hans kön och på så sätt åstadkom han maskulinitet och blev erkänd som att passa in i könsnormer. Men hans maskulinitetsgörande kan inte förstås som hegemoniskt enligt Messerschmidt eftersom det inte *legitimerar* mäns överordning och ojämställdhet.

På liknande sätt menar Messerschmidt att man kan förstå killars sexuella våld. Sam, 18 år, var också överviktig och utpekad som sexuellt och könsmissigt underordnad i skolans maskulinitetshierarki. Han valde medvetet att våldföra sig på de yngre flickor som han satt barnvakt åt. På så sätt konstruerade han en hegemonisk maskulinitet i relation till flickorna han utnyttjade sexuellt. Hans interaktion med dem legitimerade mäns överordning, samtidigt som han övertygade sig själv om att han nu representerade en dominant maskulinitet bland killar eftersom han genom sitt sexuella våld såg sig som smartare (att han lyckades överlista de vuxna) och därför överordnad den maskulinitet som skolans populära killar förkroppsligade. Denna hegemoniska maskulinitet är dock en pseudo-hegemonisk maskulinitet, menar Messerschmidt (2012), eftersom hans vålds privata karaktär gjorde det omöjligt för honom att få legitimitet och erkännande från de andra killarna i skolan. Om de fick reda på vad han gjort skulle de troligtvis fördöma hans sexuella övergrepp och upprätthålla relationen mellan hegemonisk och underordnad maskulinitet. Fallet med Sam synliggör hur olika typer av maskulinitet skapas lokalt – ibland i olika situationer – och att det som kan vara hegemonisk maskulinitet i ett sammanhang inte nödvändigtvis är det i ett annat.

Kritik av hegemonisk maskulinitet och strukturerad handlingsteori

Hegemonisk maskulinitetsteori har blivit central – kanske till och med ”hegemonisk” – inom maskulinitetsforskning (Nordberg 2001). Begreppet och teorin har som nämnts applicerats på en mängd områden, inklusive mäns fysiska våld, men har också kritiserats (se Beasley 2008, Demetrou 2001, Hearn 2004, Howson 2009, Nordberg 2000, Whitehead 2002). Även strukturerad handlingsteori har använts (se Karlsson & Pettersson 2003) och blivit kritiserad (se Collier 1998, 2004, Jefferson 1997b, Hood-Williams 2001). De två teorierna har många gemensamma nämnare men också vissa olikheter. Jag kommer därför främst att beröra problem kopplade till båda.

Till att börja med finns det ett glapp mellan hur teorierna, inte minst hur hegemonisk maskulinitet, har formulerats och använts. Connell (1987) poängterade att hegemonisk maskulinitet är en relationell maktprocess – den är föränderlig, kan ifrågasättas och bygger på kulturellt samtycke. Det har poängterats att begreppet snarast kommit att användas som något av en könsmissig stereotyp, med ganska så fastlåst karaktäristik (Collier 1998). Detta har att göra med begreppets ambivalens. Även i dess grundläggande teoretisering syftar begreppet både till en maktprocess och till ett galleri av könsstereotyper. När hegemonisk maskulinitet refererar till en könsstereotyp tenderar dess innebörd att låsas fast och likställas med traditionella, omoderna och ”problematiska” pojkar och män. Bråkiga och stökiga pojkar har inte sällan beskrivits som att förkroppsliga hegemonisk maskulinitet.

I exempelvis en rapport från Myndigheten för skolutveckling kring killars låga skolprestationer, likställs hegemonisk maskulinitet med våld,

styrka, konkurrens och hierarkier. Skolvardagen handlar om att *”demonstrera en maskulinitet med hög status vilket inte kopplas samman med att vara duktig i skolan”*. De som bryter mot detta blir utsatta för *”tråkningar och mobbning”*, det vill säga psykiskt och fysiskt våld (Björnsson 2005, s. 8). De killar som sägs förkroppsliga denna form av ”traditionell” och hegemonisk maskulinitet kommer ofta från arbetarklass eller från etniska minoriteter. Hegemonisk maskulinitet används på så sätt för att peka ut dessa killar som särskilt problematiska, samtidigt som vit medelklassmaskulinitet framstår som positiv (Gottzén & Jonsson 2012, Hearn et al. 2012, Nordberg & Saar 2008).

Connells begrepp har också använts för att beskriva en motsatt maskulinitet, där en modern och jämställd man anses inneha den hegemoniska positionen inom exempelvis svensk familjepolitik. Den jämställda engagerade pappan har lyfts fram som ideal och blivit en norm som alla män måste orientera mot (Klinth 2002, Klinth & Johansson 2010). Denna form av hegemonisk maskulinitet framställs också som mindre auktoritär, mindre våldsam och mer känslös än annan maskulinitet (Hearn et al. 2012).

På samma sätt kan man säga att en icke-våldsam och ordningsam ung maskulinitet varit hegemonisk i svensk ungdoms- och skolpolitik. Vi skulle alltså kunna identifiera ”stökiga pojkar” och ”engagerade fäder” som innehavare av både de hegemoniska och underordnade maskulinitetspositioner som Connell och Messerschmidt presenterar. Beroende på vilket perspektiv vi tar, vilket område vi analyserar och i relation till vem, kan de också ses som förhandlande och i viss mån som underordnade typer av maskulinitet (Gottzén

& Jonsson 2012). Att teorin och begreppsapparaten är så pass undanglidande och ambivalent behöver inte innebära att den är oanvändbar. Men för att den ska bli något mer än en form av kritisk könsrollsteori kan hegemonisk maskulinitet inte likställas med vissa könsmässiga karaktärsdrag, utan bör synliggöra maktprocesser och att olika typer av maskulinitet kan ha hegemonisk position i olika sammanhang.

Annan kritik mot Connell och Messerschmidt rör att våld historiskt sett har blivit allt mindre centralt för att åstadkomma såväl maskulinitet som mäns överordning. Både Messerschmidt och Connell framhåller att våld är viktigt för att legitimera hegemonisk maskulinitet och att våldsamma och ”destruktiva” typer av maskulinitet kan ta hegemonisk form som dominerar såväl genusordning som social ordning. Våld används då för att befästa mäns dominans över kvinnor och över andra män.

Kriminologen Steve Hall (2002) är kritisk till denna koppling mellan våld och hegemoni och menar att dilemmat med idén om att våld upprätthåller hegemonisk maskulinitet är att forskning visar att de män som utövar mest våld knappast tillhör de styrande klasserna. Våldsamma män är knappast hegemoniska – snarare framstår dessa ”hypermaskulina” män som de *Andra* till den *ekonomiska eliten* (jfr Sarnecki 2008). Dessa män är både förövare och offer för våldet, vilket knappast tycks ge större inflytande i samhället. Istället menar han, inspirerad av sociologen Norbert Elias (1991), att det i och med centralstatens framväxt skett en *civiliseringsprocess*. I och med att staten fått våldsmonopol har våldet i samhället minskat, vilket varit centralt för framväxten av det kapitalistiska samhället och för att upprätthålla medelklassmännens institutionella dominans (Hall 2002). Drivkraften bakom denna process har varit behovet av en fungerande kapitalism, och där har

fysiskt våld blivit allt mer problematiskt eftersom det stör produktions- och marknadsrelationer.

Snarare har borgerligheten och de styrande klasserna upprätthållit sin dominans genom vad sociologen Pierre Bourdieu (1999) har kallat för *symboliskt våld*, vilket syftar på ett indirekt kulturellt förtryck som sker genom vardagliga handlingar. Våldet har dels monopoliserats av staten, dels privatiserats. Civiliseringsprocessen är därmed viktigare för att upprätthålla mäns hegemoni än mäns våld (Hall 2002). Medelklassen och överklassen undviker våld själva och har snarare styrt genom det kapitalistiska systemet och genom att låta underklassens män utöva våld mot sig själva. Dilemmat med kopplingen mellan hegemonisk maskulinitet och våld är med andra ord att ekonomiska relationer i det kapitalistiska samhället undervärderas samtidigt som teorin reproducerar en förståelse av underklassens män som de *Andra* i och med att de inte ”tämjts” och istället ses som hypermaskulina.

I en replik påpekar Connell (2002) att Halls historiska analys är alltför enögd. Medan civiliseringsprocessen kan vara viktig för att minska offentligt våld mellan vuxna män, ansikte mot ansikte, menar hon att samma process inte kan identifieras för en rad andra former av mäns våld, till exempel sexuellt våld mot kvinnor och barn, hatbrott och militärt våld. Dessa former av våld är fortfarande vanliga och kan, enligt Connell, användas för att upprätthålla mäns dominerande positioner.

En annan fråga är vad som i hegemonisk maskulinitet förklarar mäns våldsutövande. I Messerschmidts teori förväntas mängder av olika typer av kriminella och våldsamma handlingar kunna besvaras utifrån att de utförs för att åstadkomma maskulinitet. Detta, menar rättssociologen Richard Collier (2004), är kanske att kräva alltför mycket av teorin. Maskulinitet blir både den grundläggande orsaken till, och resultatet av våldet. Teorin

är cirkulär – i strävan efter att uppnå hegemonisk maskulinitet utövar män våld, när män utövar våld blir det ett uttryck för hegemonisk maskulinitet. Det finns inte bara en viss rundgång i resonemanget, utan maskulinitet – eller kanske snarare en viss typ av (förtryckande) maskulinitet – framstår som en allt igenom positiv och eftersträvansvärd egenskap. Det blir något alla män förväntas vilja åstadkomma. Enligt teorins logik är det för att män vill leva upp till könsnormer som de utövar våld och brottslighet. På så sätt reducerar teorin återigen hegemonisk maskulinitet till en könsstereotyp. Denna våldsamma maskulinitet är dessutom inte nödvändigtvis hegemonisk (Collier 2004, Hall 2002).

Slutligen finns det vissa problem med själva *maskulinitetsbegreppet*. Maskulinitetsbegreppet är delvis ett uttryck för uppdelningen mellan socialt och biologiskt kön (Clatterbaugh 1998). Medan vissa forskare tar uppdelningen mellan kön och genus för given har andra synliggjort att uppdelningen mellan biologiskt och socialt kön inte är självklar och att kropp och biologi är en del av sociala och kulturella processer (Butler 2007).

Maskulinitet förstås i hegemonisk maskulinitetsteori med andra ord som något skilt från män. Fördelen med det är att mäns sociala kön ses som föränderligt. Dilemmat är att maskulinitet *förtingligas*. Det blir ett ting i sig självt genom att lösgöras från mäns kroppar och praktiker. Resultatet blir att män hamnar utanför den kritiska blicken och kan framstå som offer för maskuliniteten eller för den hegemoniska maskuliniteten och att våldet därmed ses som maskulinitetens och inte männens ansvar (McCarry 2007). En sådan analys liknar de resonemang som fördes utifrån könsrollsteori. På samma sätt som mansrollsbegreppet riskerar maskulinitetsbegreppet att rikta uppmärksamheten bort från vad män gör i vardagen, deras ”materiella praktiker” (Hearn 1996), och osynliggöra mäns förtryck av kvinnor, barn och andra män.

Andra teorier om män, kön och våld

I denna del presenteras kortfattat tre perspektiv som på olika sätt försökt att svara på mansfrågan och som till viss del undviker de svagheter som identifierats med hegemonisk maskulinitet.

Psykosocial kriminologi

Som ett svar på en del av begränsningarna med Connells, men i synnerhet med Messerschmidts, teori har kriminologen Tony Jefferson tillsammans med psykologen Wendy Hollway utvecklat vad de kallar för en *psykosocial ansats* (Hollway & Jefferson 1998, 2000, Jefferson 1994, 1996, 1997a, 1997b, 1998, 2002). Denna ansats är psykosocial i den meningen att den inte söker hitta svaret på frågan om mäns våld (och kriminalitet) enbart på ett samhälleligt eller sociologiskt plan, utan menar att för att till fullo förklara varför män utövar våld så behövs en analys som rör sig på både ett socialt och ett psykiskt plan.

Jefferson utvecklar sin teori genom att använda sig av psykoanalytisk och poststrukturalistisk teoribildning. Från psykoanalysen hämtar han idén om psykets ambivalens och komplexitet och med hjälp av poststrukturalistiska och diskursanalytiska perspektiv kan han röra sig bort från den strukturalism som han menar genomsyrar Connells och Messerschmidts teorier. Istället för att se kön som en struktur som påverkar mäns möjliga sätt att göra maskulinitet, öppnar ett poststrukturalistiskt perspektiv för att analysera hur individen skapar mening genom att relatera till olika diskurser.³ Diskurs kan i ett poststrukturellt perspektiv förstås som uttalanden och dess

regler, vilka styr de sätt vi kan förstå och tala om specifika praktiker (Foucault 2002).

Jefferson är främst intresserad av våldsamma mäns *psykiska investeringar* i diskurser. För att undersöka detta använder han sig av psykoanalytiska begrepp, ofta hämtade från Melanie Kleins (1988) objektrelationsteori, så som ambivalens, erkännande och ångest. Enligt Klein grundar sig ambivalens i barnets upplevelser av tillfredsställelse och frustration, till exempel i samband med amning. Detta skapar intensiva och motsägelsefulla känslor av kärlek och hat – att hålla isär dessa (så kallad splittring) är en försvarsmekanism för att hålla stånd mot den ångest som kan skapas av alla motstridiga känslor. Individen tolkar sedan alla framtida relationer i ljuset av relationen till modern.

I en rad fallstudier om den våldtäktsdömde proffsboxaren Mike Tyson applicerar Jefferson (1997a, 1998) sin psykosociala maskulinitets-teori. Jefferson visar hur Tyson skapade sig själv som *"Iron Mike"*, en stark och våldsam man och boxare. Samtidigt hade han kvarvarande motsägelsefulla känslor från sin barndom. Hans mor dog när han var liten, hans far var frånvarande under barndomen, och Tyson mobbades på grund av sin läspning. Tysons utsatta barndom förklarar enligt Jefferson varför han investerade i diskursen om *"the tough guy"*. Den subjektsposition denna diskurs tillhandahåller skyddade Tyson från den ångest som kan vara resultatet av maktlöshet och utsatthet. Tysons bild av sig själv som hypermaskulin möjliggjordes genom att han projicerade sina mobbningserfarenheter på sina våldsoffer, att

på samma sätt som han utsatts för (psykiskt och fysiskt) våld utsätta sina offer för (sexuellt) våld.

Jefferson har blivit kritiserad för att endast använda sig av ett begränsat antal andrahandskällor (Messerschmidt 2005). Istället har kriminologen David Gadd applicerat det psykosociala perspektivet i en rad empiriska studier av hatbrott (Gadd 2009) och mäns våld mot kvinnor i nära relationer (Gadd 2002, 2003, se Gadd & Jefferson 2007). Gadd (2002) menar att män som utövar våld mot sina partner inte nödvändigtvis vill åstadkomma maskulinitet eller tar till våld därför att andra resurser inte finns till hands, som Messerschmidt menar. Utan våldsamma män investerar i vissa maskulina diskurser som den om familjeförsörjaren eller ”den försmådde partnern”, eftersom de är vardagliga och lättillgängliga.

Jeffersons psykosociala perspektiv på män och våld är sympatiskt i det att det undviker att på förhand definiera vad vare sig män eller maskulinitet är, och att det synliggör den komplexa relation män har till sitt våld och till könsnormer. Samtidigt har det en rad svagheter. Som Messerschmidt (2004) påpekat är det svårt att studera det psykiskt omedvetna planet, det är snarare en teoretisk utgångspunkt än något som går att bevisa empiriskt.

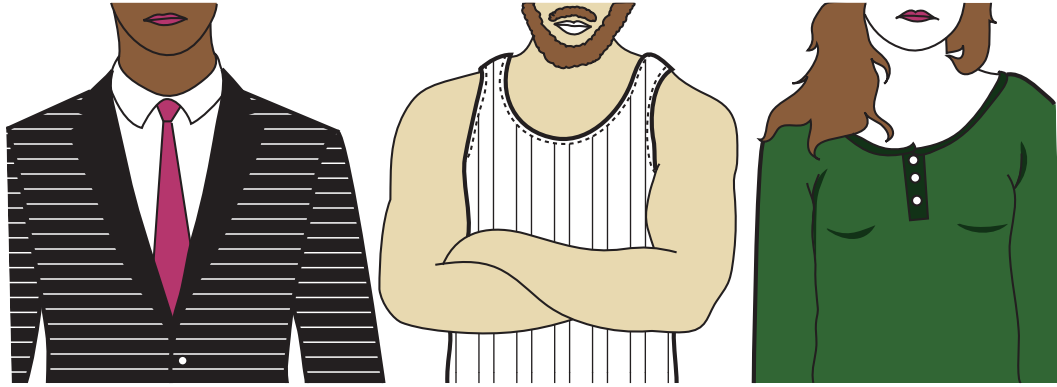
Ett viktigare påpekande är att såväl maktperspektivet som olika diskursers materiella förutsättningar tenderar att försvinna när individer beskrivs som att kunna välja relativt fritt mellan en rad olika tillgängliga diskurser (Messerschmidt 2004, jfr Collier 2004, Howe 2008). Det kanske största problemet ligger i att de psykosociala förklaringarna till mäns våld – genom att bland annat visa på mäns känslor av maktlöshet – återupprepar förövarens egna bortförklaringar och osynliggör det våld de utsätter kvinnor, barn och andra män för. Genom att påvisa hur ångest och aggressivitet grundlagd i en problematisk

barndom är avgörande för våldet börjar det psykosociala perspektivet dessutom likna klassiska individualpsykologiska förklaringar på mäns våld (Howe 2008).

Från hegemonisk maskulinitet till mäns hegemoni

Jeff Hearn är en av de feministiska våldsforskare som varit mest tveksam till möjligheterna med det hegemoniska maskulinitetsbegreppet. Han påpekar att det inte varit särskilt använt för att studera mäns våld mot kvinnor. Istället har begreppet använts i forskning om mäns våld mot män inom idrotten, på det militära området och i samband med brottslighet. En anledning till detta, menar Hearn (2012), är att Gramsci (1971/2012) inte hade våld generellt, utan snarare *statligt* våld i åtanke när han beskrev hur hegemoni kan upprätthållas genom våld. Det blir svårt att överföra en teori om statligt våldsmonopol till teorier och analyser av interpersonellt våld. Det händer dessutom något när begreppen maskulinitet och hegemoni kombineras, menar Hearn (2012).

Genom att göra hegemoni till ett adjektiv – genom att beskriva en viss form av maskulinitet (*hegemonisk* maskulinitet) – reducerar Connell det till något som några få individer förkroppsligar istället för att se det som komplexa sociala, politiska, ekonomiska, kulturella och könsmässiga processer. Här gör Hearn en jämförelse med klass, att se hegemonisk maskulinitet som legitimeringen av genusordningen skulle i en klassanalys översättas med att kapitalisters hegemoniska ”klassmässighet” skulle utgöra svaret på kapitalismens legitimeringsbehov. Det vill säga, som om den konfiguration av klass som till exempel Bill Gates förkroppsligar skulle legitimera det kapitalistiska samhället eftersom det skulle vara

ett ideal andra män vill uppnå. Även om denna klasskonfiguration kan vara av betydelse är en sådan analys alltför enkel.

Hearn (2004, 2012) menar att en analys av *mäns hegemoni* är mer fruktbar för att förklara och förstå mäns våld. *Män* ses i detta sammanhang som en *social kategori* formad i genusordningen, ett dominerande kollektiv med individuella aktörer. Samtidigt är innebörden i vad män är flytande och alltid öppen för tolkning. Hearn hämtar främst sin inspiration från materialistisk feminism och poststrukturalism. Han påpekar att män behöver förstås både materiellt och diskursivt, och vill analysera såväl mäns våldsamma praktiker som deras tal om sitt våld (Hearn 1998a). Han försöker därmed att överbygga uppdelningen mellan kön och genus och se båda som diskursivt skapade *samtidigt* som det materiella är avgörande för hur män skapas. Hearn (2004) menar att denna analys ligger närmare Gramscis ursprungliga perspektiv.

Hearn (2012) riktar den analytiska blicken på de män och de praktiker som avgör hur olika män, kvinnor och barn kategoriseras och differentieras. Våld kan vara centralt här, även när det redan finns samtycke till hegemonin. Samtidigt är det inte nödvändigtvis de män som använder våld som har någon hegemonisk position (jfr Hall 2002, Jefferson 2002) och *fördömandet* av mäns

våld mot kvinnor kan vara ett sätt att reproducera såväl makt över andra män som olika former av kvinnoförtryck. Detta synliggörs exempelvis i de våldshierarkier kriminella män idealiserar, där det anses oacceptabelt att utöva våld mot kvinnor och barn just eftersom de ses som underordnade män (Gottzén 2012). Det synliggörs också i hierarkier bland skolkillar där det inte är accepterat att slå den som är mindre (jfr Karlsson & Pettersson 2003, Messerschmidt 2012).

Vidare menar Hearn (2012) att vi framför allt behöver fokusera på mäns olika vardagliga och för givet tagna våld gentemot kvinnor, barn och andra män. Få män ser sig själva som de maktfullkomliga män som hegemonisk maskulinitetsteori får dem att framstå som. Mäns egna motiv till sitt våld behöver inte nödvändigtvis vara att upprätthålla dominans, även om det kan bli slutprodukten (Hearn & Whitehead 2006). Slutligen menar Hearn (2012) att kvinnor på olika sätt kan stödja mäns överordning och våld. Här kan vi inte minst jämföra med Lundgrens (2004) teori om våldets normaliseringsprocess som visar hur våldet tas för givet och blir ett legitimt inslag i relationen och – utifrån Hearn's perspektiv – mannen med hjälp av kvinnans samtycke upprätthåller sin hegemoniska och överordnade status.

Manligt vänskapsstöd

Kriminologerna Walter DeKeseredy och Martin Schwartz (DeKeseredy 1990, DeKeseredy & Schwartz 2005, 2009, Schwartz & DeKeseredy 1997) presenterar en teori om kopplingen mellan mäns våld mot kvinnor och vänskapsrelationer. De är inspirerade av radikalfeministisk teori men synliggör hur patriarkala ideologier verkar i specifika sammanhang, inte minst hur mannens vänner och sociala nätverk understödjer och hanterar våld mot kvinnor. De menar att risken ökar att män är våldsamma mot kvinnliga partner om hans vänner har vissa åsikter, ger visst stöd och betar sig på vissa sätt. De lyfter fram tre speciella former av socialt stöd som medverkar till mäns våld.

1. Informellt stöd

Män som utövar våld mot kvinnor har ofta vänner som uppvisar patriarkal ideologi, attityder och normer som stödjer mäns kontroll av kvinnor i relationer, vilket direkt och indirekt kan stödja användningen av olika former av våld. Vänner kan kommunicera stöd för mäns överordning eller användning av våld och kan hjälpa mannen genom att förklara hur han kan kontrollera sin partner.

2. Emotionellt stöd

Manliga vänner i det sociala nätverket kan också ge emotionellt stöd genom att uppmuntra självishet, försäkra rätten till kontroll och på andra sätt legitimera våldet. Detta kan exempelvis handla om att skylla på att våldet är orsakat av kvinnans provokationer.

3. Materiellt stöd

Den våldsamma mannens vänner kan stödja våldet genom ekonomiskt stöd eller andra former av konkret hjälp, eller genom att möjliggöra aktiviteter som underblåser patriarkal ideologi och underminerar intima relationer (porr, strippshow, alkohol, etcetera). De kan också skjutsa mannen eller betala för honom i situationer som direkt eller indirekt stödjer hans våldsamma beteende.

DeKeseredy och Schwartz har använt sin teori för att bland annat förklara mäns våld mot kvinnor på landsbygden (DeKeseredy & Schwartz 2009), killars våld mot tjejer i parrelationer (DeKeseredy 1990) och bland nordamerikanska universitetsstudenter, särskilt i relation till så kallade *fraternities* (Schwartz & DeKeseredy 1997). Den sociala roll som kårer, sektioner och nationer fyller i Sverige fylls på de flesta nordamerikanska universitet av dessa könsuppdelade föreningar. De olika föreningarna har ofta hus där de kan ge medlemmar bostad men också för att ha fester. Som DeKeseredy och Schwartz visar är *fraternities* relativt ökända för stor alkohol- och drogkonsumtion, initiationsriter och sexism. De menar att det i detta sammanhang finns en koppling mellan vänskapsstöd och sexuellt och fysiskt våld. De har också synliggjort ett samband mellan användningen av porr och sexuellt eller fysiskt våld i parrelationer bland studenter. De menar att såväl kulturen i exempelvis *fraternities* som den nära relationen till vänner som har våldsamt beteende ökar risken för unga mäns våldsamma beteende.

DeKeseredy och Schwartz visar också på att dessa starkt homosociala grupper skapar ett ”vi och dom”-tänkande, där kvinnor tenderar att bli objektifierade och ses som de Andra. På så sätt är

det lättare att förklara och ursäkta våldsamt beteende och sexualiserat våld. Det närmaste sociala nätverket har således betydelse för sannolikheten att en ung man utövar våld i en nära relation.

Även om DeKeseredy och Schwartz teori konkretiserar betydelsen av vänner för att upprätthålla ett maskulinitetsideal och våld, är det ett problem att teorin utgår från att det sociala nätverkets stöd till våldsutövare uteslutande handlar om att upprätthålla eller försvara mäns våld. Hearn (1998a, 1998b) menar att det sociala nätverket både kan ge *stöd som upprätthåller våld* och *stöd som syftar till att få våldet att upphöra*. I

hans studie med brittiska vuxna män var det dock få av männens familjer och vänner som direkt agerade eller stöttade mannen för att få våldet att upphöra. Snarare underblåstes våldet genom ett direkt och ensidigt försvar av mannens agerande eller indirekt genom ignorans. Inte sällan hade dock familj, släkt och vänner ingen kännedom om våldet eftersom mannen var försiktig med att berätta om sina handlingar. Män kan söka emotionellt stöd från vänner och familj för att lära sig att sluta använda våld och hantera sina aggressioner (German 2006). Det är dock inte säkert att de får odelat stöd utan kan mötas av ett

moraliskt fördömande, eller en kombination av kritik och stöd. Våldsamma män kan också söka emotionellt stöd för att hantera upplevelsen av skam och det stigmatiserande utpekandet som kvinnomisshandlare (German 2006, jfr Gottzén 2012).

DeKeseredy och Schwartz presenterar ingen generell teori om mäns våld, utan fokuserar istället på hur vänner och bekanta kan vara betydelsefulla för våldets upphörande och legitimering. På så sätt ger de en specificering av hur våld kan uppmuntras och legitimeras, bland annat genom hur män lokalt skapar kulturella ideal

och praktiker som objektiverar kvinnor. Till viss del svarar denna teori på den kritik som riktats mot hegemonisk maskulinitetsteori i det att den undviker att tala om könsstereotyper och istället visar på mäns relationella processer i samband med deras våld mot kvinnor.

Slutdiskussion

Låt mig sammanfatta på vilka sätt de olika teorierna kan hjälpa oss att svara på mansfrågan genom att diskutera hur våldets orsak och funktion förstås i de olika teorierna. Jag vill i denna slutdiskussion också lyfta fram perspektiven för sociala relationer, samt vad som kan ses som teoriernas primära analysområde. Slutligen kommer jag att diskutera tre aspekter som är särskilt relevanta för att analysera och förstå unga mäns våld.

Tabell 2 sammanfattar de diskuterade teoriernas syn på våldets orsak och funktion, teoriernas primära analysområden, teoriernas förståelse av sociala relationer och av andra sociala kategorier än kön.

Utifrån könsrollsteori är mäns våld framförallt ett resultat av socialisationsprocessen i det moderna samhället. Papparollen och faderns frånvaro från hemmet ses som avgörande för att killar ska utveckla vad Parsons kallar för kompulsiv maskulinitet. Våldets och aggressionens funktion är att hjälpa killar att leva upp till mansrollen genom den distansering till feminitet som våldet skapar. Våld är i könsrollsteorin något som används i relationer mellan såväl män som i relationer mellan män och kvinnor, men teorin ger få redskap till att förstå dessa relationer. Den fokuserar främst på individens relation till generella och universella könsnormer snarare än på könsrollens betydelse för mäns våld gentemot kvinnor och andra män. I såväl Parsons som i de kritiska könsrollsforskarnas perspektiv utgör mansrollen både ett ideal och en tvingande kraft för den enskilde mannen. Könsrollsforskningen har främst ägnat sig åt att analysera relationen mellan familjeförhållanden och våldsbrott (se Toby 1966).

I radikalfeminismen framställs våld som en central del av patriarkatet. Det är ett redskap för att upprätthålla mäns könsmakt och överordning. Den patriarkala ideologin legitimerar samtidigt mäns våld i det att detta våld poängterar mäns bestämmanderätt och rätt till kvinnokroppen. Genom alla mäns tillgång till patriarkal makt blir alla män potentiella våldsförövare och mycket våld, framför allt "lindrigare" former av våld, ses ofta som berättigat. Men radikalfeministiska forskare påpekar samtidigt att alla män inte använder sig av våld. De män som utövar våld mot kvinnor möjliggör mäns fortsatta generella överordning genom att hotet om våld blir ständigt närvarande för kvinnor. På så sätt kan våld reproducera mäns överordning.

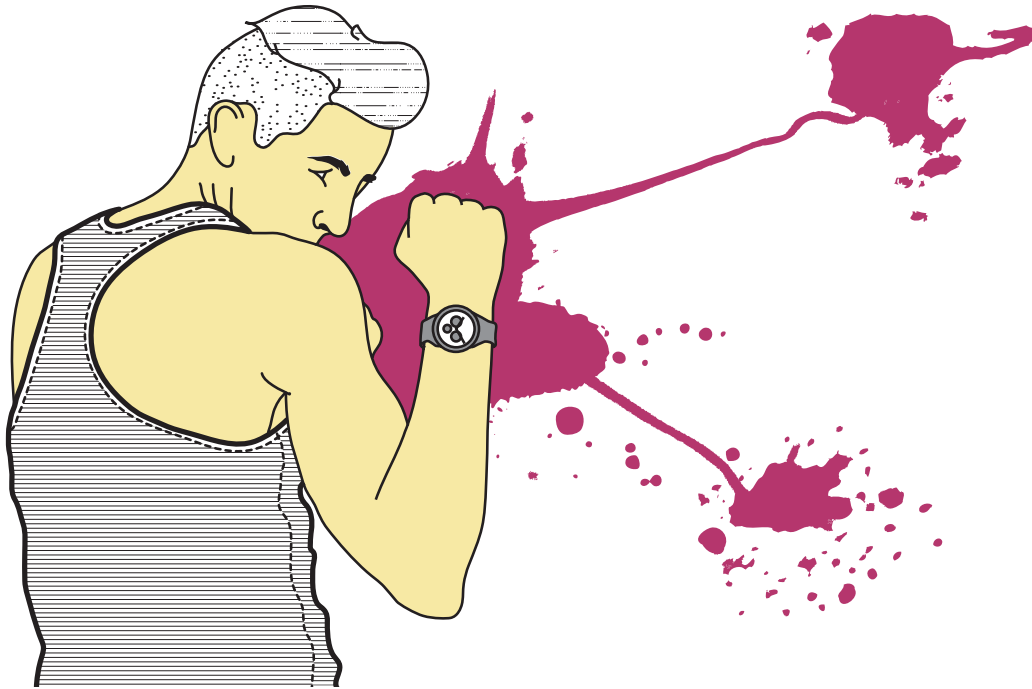
Radikalfeminister har nästan uteslutande intresserat sig för mäns våld mot kvinnor och i viss mån mot barn. Få studier fokuserar på mäns erfarenheter av sitt våld (se Lundgren 1992, Ptacek 1988) eller mäns våld mot andra män. Detta är till viss del en effekt av att patriarkatsteorin inte gör åtskillnad mellan män, utan män beskrivs som att mer eller mindre oreflekterat omfamna patriarkala värderingar. Styrkan med könsmaktsperspektivet är att det visar på kopplingar mellan olika typer av våld, till exempel att skillnaderna mellan sexistiskt språkbruk och fysiskt sexuellt våld inte är så stora utan att båda behöver ses som våld (MacKinnon 1993).

I kontrast till både könsrollsteori och patriarkatsteori fokuserar hegemonisk maskulinitetsteori också på relationer mellan män, detta genom att hålla isär män med olika typer av maskulinitet. Våld ses som en central del av västerländska maskulinitetskonstruktioner och

Tabell 2. Sammanfattning – samhällsvetenskapliga perspektiv på män, maskulinitet och våld

Teorier	Våldets orsak och funktion	Primära analysområden	Sociala relationer	Sociala kategorier
Könsrolls-teori	Mäns våld och aggression är uttryck för kompulsiv maskulinitet och feminiseringsrädsla som orsakas av faderns frånvaro från familjen.	Relationen mellan unga mäns familjeförhållanden och våldsbrott.	Skillnader mellan män och kvinnor, och mellan vuxna och barn, är uttryck för familjens funktionella anpassning i det moderna samhället.	Män är en enhetlig kategori som relaterar till mansrollen. Kritisk könsrollsteori ser mansrollen som destruktiv och tvingande.
Radikal-feminism	Mäns våld legitimeras av patriarkal ideologi, och upprätthåller mäns överordning. Män utövar våld, bland annat när deras auktoritet ifrågasätts.	Mäns våld mot kvinnor och barn i nära relationer. Framst kvinnors erfarenheter av mäns våld.	Relationer mellan män och kvinnor är ojämställda och patriarkala, det vill säga mäns överordning och förtryck av kvinnor.	Män är en enhetlig kategori som i sina vardagsliv upprätthåller och drar nytta av patriarkatet.
Hegemonisk maskulinitet	Mäns våld är ett sätt att åstadkomma hegemonisk maskulinitet när andra resurser inte är tillgängliga.	Mäns våld mot män, i mindre utsträckning mäns våld mot kvinnor och barn.	Relationer mellan män och kvinnor är patriarkala. Olika typer av maskulinitet är hierarkiskt relaterade där hegemonisk maskulinitet är överordnad, eftersträvansvärd och legitimerar genusordningen.	Beroende på bland annat klass och etnisk bakgrund har män olika tillgång till hegemonisk maskulinitet och patriarkal makt. Studerar unga män, men teoretiserar inte ålder.
Psykosocial kriminologi	Våld är ett sätt att skapa maskulin identitet och hantera undermedvetna och ambivalenta känslor och rädslor.	Mäns erfarenheter av sitt våld mot kvinnor och andra män.	Olika maskulinitetsdiskurser erbjuder män olika positioner och sätt att relatera till kvinnor. Våldsamma män är inte nödvändigtvis hegemoniska.	Män kan relatera till olika maskulinitetsdiskurser, vilka erbjuder olika positioneringar till andra män. Studerar unga män, men teoretiserar inte ålder.
Mäns hegemoni	Mäns våld används i vardagen för en mängd olika syften i relation till män, kvinnor och barn, inte minst för att upprätthålla mäns överordning. Fördömande av våld kan upprätthålla ojämställdhet och hierarkier mellan män.	Framst mäns våld mot kvinnor.	Relationer mellan män och kvinnor präglas av ojämställdhet och mäns överordning. Både män och kvinnor kan legitimera mäns våld.	Män är en social kategori samtidigt som män, beroende av klass, etnicitet, ålder, kroppslighet etcetera, har olika tillgång till patriarkal makt. Öppen för åldersanalys men studerar inte unga män.
Manligt vänskapsstöd	Mäns våld legitimeras av patriarkal ideologi och upprätthåller mäns överordning. Våldet är vanligare i sammanhang med patriarkal ideologi.	Framst manliga vänners stöd och legitimering av mäns våld mot kvinnor.	Relationer mellan män och kvinnor är patriarkala, vilket upprätthålls genom mäns legitimering av, och stöd till, mäns våld i nära relationer.	Män är en relativt enhetlig kategori som i sina vardagsliv upprätthåller patriarkal ideologi och relationer. Studerar unga män, men teoretiserar inte ålder.

har ofta som funktion att upprätthålla den hegemoniska maskulinitetens överordnade position i relation till såväl andra typer av maskulinitet som till femininitet. Våld är enligt Messerschmidt en resurs för att åstadkomma maskulinitet och förhöjd status när andra resurser inte är tillgängliga. Våld kan därmed vara särskilt användbart för resurssvaga män. Hegemonisk maskulinitet har främst använts för att analysera relationer och våld mellan män, men är öppen för analyser av våld mot kvinnor. I de fall teorin har använts för att studera mäns våld mot kvinnor framstår dock våldet som att främst användas för att hantera relationer mellan män, det vill säga att kvinnovåldet används för att hantera statushierarkier mellan män (se Messerschmidt 2012). I teorin beskrivs maskulinitet som något män gör och de kan välja vilken form av maskulinitet de vill åstadkomma. Samtidigt framstår våld – eftersom

det enligt Connell och Messerschmidt beskrivs som centralt i hegemonisk maskulinitet – som något alla män eftersträvar.

Psykosocial kriminologi framställer också våld som centralt för maskulinitetsgörande. Det är en lättillgänglig resurs för att iscensätta maskulinitet. Våld kan ses som ett resultat av projiceringar av mäns upplevelser av svaghet och som ett sätt att hantera ambivalenta och undermedvetna emotioner och rädslor. Våld används med andra ord för att hantera relationer till andra, oavsett om det är till män, kvinnor eller barn. Det är också ett sätt att relatera till maskulinitetsnormer av skilda slag och skapa en maskulin självidentitet. Diskurser om maskulinitet ses som i hög grad valbara för den individuella mannen samtidigt som dominerande maskulinitetsdiskurser inte nödvändigtvis idealiserar våld.

Teorin om mäns hegemoni ser mäns våld som en central – men inte nödvändig – del av mäns praktiker och diskurser. Våld är enligt Hearn en praktisk, kroppslig och materiell handling. Men det är också viktigt att undersöka diskurser om mäns våld, det vill säga hur män och kvinnor talar om våld och vilken mening de ger våldet. I talet om våld idealiseras exempelvis mäns våld ofta, men våldet kan också fördömas. Hearn påpekar att mäns våld kan användas i en rad olika syften, i såväl relation till kvinnor och barn som till andra män. Mäns våld kan med andra ord få en rad olika betydelser och effekter. Även om Hearn själv främst studerat mäns våld mot kvinnor är perspektivet öppet för att även analysera mäns våld mot andra män och våldets betydelse i relationer mellan män.

Teorin om manligt vänskapsstöd är inspirerad av patriarkatsteorin och följer därmed delar av dess perspektiv på våldets betydelse i relationer mellan män och kvinnor. Våld ses som en del av maskulina ideal och relationer. Teorin är främst intresserad av hur relationer mellan män kan underbygga och reproducera mäns våld mot kvinnor, snarare än våldets betydelse för relationer mellan män och mäns relationer till kvinnor. Även om DeKeseredy och Schwartz uteslutande har studerat mäns våld mot kvinnor i olika kontexter kan delar av teorin användas för att förstå hur våld mellan män upprätthålls. En sådan analys skulle fokusera på hur män kan ge emotionellt, socialt och materiellt stöd som möjliggör våld mot andra män. En svaghet i teorin är att den utgår från att män endast understödjer vänners våld mot kvinnor och inte direkt kan motverka detta våld.

Dilemman i teorier om unga män och våld

Som den sammanfattande genomgången synliggjort har alla presenterade teorier både möjligheter och begränsningar för att öka förståelsen kring mansfrågan. För att ytterligare värdera deras potential behöver vi lyfta fram några centrala frågor eller dilemman som teorierna behöver handskas med och som de löser i olika hög grad. Det gäller perspektivets förståelse av män som enhetlig kategori och skillnader mellan män (universalitet/partikularitet), av relationen mellan ”riktiga” män och könsnormer (materialitet/idealism) samt mellan män som social kategori och andra sociala kategorier.

Det första spørsmålet gäller teoriernas *universalitet*, vilket påverkar deras öppenhet för förändring av mäns våldsamma praktiker. Det tycks finnas ett inneboende dilemma i teorierna när det gäller att försöka göra generaliserande uttalanden om män och våld, men samtidigt kunna visa på förändring. Vissa teorier tenderar att framställa patriarkat som relativt statiskt och med liten förändringspotential. Andra teorier synliggör sociala processer och möjlighet till förändring i maskulinitetskonstruktioner och ideal, men i dessa analyser finns istället en risk att maktdimensionerna försvinner. Dilemmat för all samhällsvetenskaplig forskning som vill synliggöra maktdimensioner är att om endast en maktdimension fokuseras framstår denna som relativt dominant och styrande medan de som lyfter fram betydelsen av flera maktdimensioner i sociala relationer riskerar att differentieringen osynliggör den bärande analyskategorin. Att synliggöra mäns olika möjlighet till makt, som hegemonisk maskulinitet gör, problematiserar relationer mellan män samtidigt som det riskerar att ursäkta underordnade mäns våld.

En andra fråga rör det som kallas för *förtینگligande*, det vill säga tendensen att beskriva processer och egenskaper som om de vore ting i sig. Det kan ske genom att låta ”mansrollen” bli något som existerar i sig själv, fritt från det män gör i vardagen. När ”förokropsligade” män lösgörs från könsnormer – vare sig det sker i termer av män/mansroll eller biologiskt/socialt kön – tenderar orsakerna till mäns våld att läggas i könsnormerna. Det gör att mäns materiella praktiker osynliggörs och att de tenderar att mer eller mindre framstå som offer för könsnormerna. Här är de teorier som uppmärksammar mäns praktiker – till exempel patriarkatsteorin och teorin om mäns hegemoni – bäst på att synliggöra mäns ansvar för sitt våld eftersom fokus då inte ligger på materialitet som förpassar ansvaret till abstrakta normer (även om dessa fortfarande anses vara viktiga).

I hegemonisk maskulinitetsteori finns det inte en lika entydig förklaringsmodell. Men hos Messerschmidt tycks hegemonisk maskulinitet vara något eftersträvanvärt för alla män, och det är längtan efter ett maskulint erkännande som får män att utföra våldsbrott. Även om Messerschmidt visar att män kan välja att inte använda våld så förklarar han inte motståndet till själva könsnormerna, det vill säga hur män kan välja att *inte* försöka leva upp till en hegemonisk maskulinitet. Här liknar hans teori till viss del Parsons idé om kompulsiv maskulinitet. I båda teorierna utgör våld ett sätt – för många unga män det enda sättet – att ”åstadkomma maskulinitet”.

Slutligen vill jag lyfta frågan om hur teorierna relaterar till andra sociala kategorier som klass, etnicitet och – inte minst – ålder. Inledningsvis påpekade jag att unga män är överrepresenterade vad gäller våldsbrott. I ljuset av detta måste det ses som en svaghet att ingen av de presenterade teorierna diskuterar ålder i någon

större utsträckning. Allra minst intresserad av ålder tycks patriarkatsteorin vara. Den ser män som en enhetligt social kategori, vilket gör att skillnader mellan olika kategorier män och deras möjlighet till patriarkal makt osynliggörs. Andra teoretiska traditioner är dock mer intresserade av unga. Könsrollsteorin är till exempel i viss mån intresserad av ålder, men främst utifrån ett socialisationsperspektiv.

De könsrollsmönster som killar lever med under uppväxten förutbestämmer deras relationer till män och kvinnor och i sin tur killars relation till kriminalitet och våld. På samma sätt tycks den psykosociala kriminologin snarare vara intresserad av (vuxna) mäns barndom, än av unga mäns. Teorin om mäns hegemoni är öppen för den betydelse ålder och livsfas kan ha för våldsutövning, men Hearn utvecklar inte sitt resonemang kring det. Eftersom hegemonisk maskulinitetsteori också öppnar för en differentiering mellan olika grupper av män finns det möjlighet att skapa ålderskategorier, men i teorin och i praktiken diskuteras främst mäns klass och ras/ethnicitet.

Samtidigt har Messerschmidt empiriskt uppmärksammat unga män och deras våldsanvändning. Han visar de skilda betydelser våldsbrott har för killar från olika klassbakgrund i skolan, i hemmet och på gatan. Men han använder sig främst av genus- och klassperspektiv för att förstå unga mäns våld, snarare än att analysera betydelsen av ålder i relation till maskulinitet och våld.

DeKeseredy och Schwartz har på samma sätt som Messerschmidt ägnat mycket uppmärksamhet åt unga män, främst manliga studenter. Deras teori om manligt vänskapsstöd kommer delvis från studier av män i denna specifika livsfas, men de diskuterar inte i vilken utsträckning ålder, generation eller livsfas är betydelsefulla för att förstå unga mäns våld. Utifrån denna genomgång av samhällsvetenskapliga perspektiv på män och

våld framstår alltså unga mäns våld som relativt underteoretiserat. För att kunna utveckla förebyggande och behandlande insatser mot mäns våld är det viktigt att utveckla teorier som inte bara diskuterar genus, klass och etnicitet, utan som också lyfter fram den betydelse som mäns ålder och livsfas kan ha för våldsutövandet. Mansfrågan, det vill säga frågan om mäns överrepresentation kring våldsbrott, behöver med andra ord specificeras och diskuteras i relation till unga män.

Det finns dock en fara med att lyfta fram unga män och andra grupper av män (till exempel män med utländsk bakgrund), som är överrepresenterade vad gäller våldsbrott eftersom detta utpekande kan bidra till dessa mäns fortsatta utsatthet och stigmatisering. Den våldsamma unga mannen utgör något av en stereotyp som skapas i relation till klass och etnicitet (Collier 1998). Inte minst utmålas killar i förorten som särskilt farliga och våldsamma. Unga ”invandrarkillar” pekats ut som antingen i krock med ”svenska” värderingar och deras våld som uttryck för deras ”kultur” (Bredström 2006). Eller så anses de leva i något av en laglös värld, eller i en värld med egna regler och där rån, överfall och kvinnoförtryck är vardag (Hammarén 2008). Därför behöver denna typ av förklaringar balanseras med någon form av genus- och maktperspektiv som synliggör mäns olika sociala positioner och relationer till könsmässig makt. Här är maskulinitetsteorierna (hegemonisk maskulinitet, mäns hegemoni och psykosocial kriminologi) potentiellt användbara eftersom de kan synliggöra och problematisera mäns generella överordning av kvinnor samtidigt som de på olika sätt synliggör maktrelationer mellan män.

Referenser

- Acker, J. (1989). The problem with patriarchy. *Sociology* 23(2): 235–240.
- Andersson, K. (2008) Constructing young masculinity: A case study of heroic discourse on violence. *Discourse & Society* 19(2): 139–161.
- Beasley, C. (2008). Rethinking hegemonic masculinity in a globalizing world. *Men and Masculinities* 11(1): 86–103.
- Bengtsson, M. & Frykman, J. (1987). *Om maskulinitet. Mannen som forsknings-objekt*. JÄMFO rapport nr. 11. Stockholm: Delegationen för jämställdhetsforskning.
- Björnsson, M. (2005). *Kön och skolframgång. Tolkningar och perspektiv*. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling.
- Bredström, A. (2006). Maskulinitet och kamp om nationella arenor – reflektioner kring bilden av ”invandrarkillar” i svensk media. I P. de los Reyes, I. Molina & D. Mulinari (Red.), *Maktens (o)lika förklädningar. Kön, klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige* (s. 182–204). Stockholm: Atlas.
- Bourdieu, P. (1999). *Den manliga dominansen*. Göteborg: Daidalos.
- Brownmiller, S. (1975). *Våldtäkt*. Stockholm: Pan/Nordstedts.
- Brottsförebyggande rådet (2012a). *Statistik. Hela landet. Personer misstänkta för brott efter brottstyp, ålder vid brottet och kön, år 2011*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet (2012b). *Personer misstänkta för brott. Slutlig statistik för år 2011*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Butler, J. (2007). *Genustrubbel. Feminism och identitetens subversion*. Göteborg: Daidalos.
- Carrigan, T., Connell, R. W. & Lee, J. (1985) Towards a new sociology of masculinity. *Theory and Society* 14(5): 551–604.
- Clatterbaugh, K. (1998). What is problematic with masculinities? *Men and Masculinities* 1(1): 24–45.
- Cohen, A. (1955/1961). *Delinquent boys: The culture of the gang*. Glencoe: Free Press.
- Collier, R. (1998) *Masculinities, crime and criminology: Men, heterosexuality and the criminal(ised) other*. London: Sage.
- Collier, R. (2004). Masculinities and crime: Rethinking the ”man question”? In C. Sumner (Ed.), *The Blackwell companion to criminology* (pp. 285–308). Oxford: Blackwell.
- Connell, R. W. (1979). The concept of role and what to do with it. *Australia and New Zealand Journal of Sociology* 15(3): 7–17.
- Connell, R. W. (1987). *Gender and power: Society, the person, and social politics*. Stanford: Stanford University Press.
- Connell, R. W. (1996). *Maskuliniteter*. Göteborg: Daidalos.
- Connell, R. W. (2002). On hegemonic masculinity and violence: Response to Jefferson and Hall. *Theoretical Criminology* 6(1): 89–99.
- Connell, R. W. & Messerschmidt, J. (2005). Hegemonic masculinity: Rethinking the concept. *Gender and Society* 19(6): 829–859.
- Crenshaw, K. (1991). Mapping the margins: Intersectionality, identity politics, and violence against women of color. *Stanford Law Review* 43(6): 1 241–1 299.
- Dahlström, E. (Red.) (1962). *Kvinnors liv och arbete. Svenska och norska studier av ett aktuellt samhällsproblem*. Stockholm: SNS.
- DeKeseredy, W. (1990). Woman abuse in dating relationships: The contribution of male peer support. *Sociological Inquiry* 60(3): 236–243.
- DeKeseredy, W. & Schwartz, M. (2005). Masculinities and interpersonal violence. In Kimmel, M., Hearn, J. & Connell, R. W. (Eds.), *Handbook of studies on men and masculinities* (pp. 353–366). Thousand Oaks: Sage.
- DeKeseredy, W. & Schwartz, M. (2009). *Dangerous exits: Escaping abusive relationships in rural America*. New Brunswick: Rutgers University Press.

- Demetrou, D. (2001) Connell's concept of hegemonic masculinity: A critique. *Theory and Society* 30(3): 337–361.
- Dobash, R. & Dobash, R. (1979). *Violence against wives: A case against patriarchy*. New York: Free Press.
- Dworkin, A. (1981). *Pornography: Men possessing women*. London: Women's Press.
- Dworkin, A. (1990). *Den manliga dominansen: Censur, pornografi och likställdhet*. Stockholm: Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige.
- Eduards, M. (2004). Våld utan gränser: Om krig och hotad maskulinitet. I Y. Sandström & K. Östberg (Red.), *Än män då? Kön och feminism i Sverige under 150 år* (s. 245–270). Stockholm: Atlas.
- Eichler, M. (1980). *The double standard: A feminist critique of feminist social science*. London: Croom Helm.
- Elias, N. (1991). *Civilisationsteori, del 2. Från svärdet till plikten: Samhällets förvandlingar*. Stockholm: Atlantis.
- Engels, F. (1884/2008). *Familjens, privategendomens och statens ursprung*. Lund: Murbruk.
- Foucault, M. (2002). *Vetandets arkeologi*. Lund: Arkiv.
- Fundberg, J. (2003). *Kom igen, gubbar! Om pojkfotboll och maskuliniteter* (Diss.). Stockholm: Carlssons.
- Gadd, D. (2002). Masculinities and violence against female partners. *Social & Legal Studies* 11(1): 61–80.
- Gadd, D. (2003). Reading between the lines: Subjectivity and men's violence. *Men and Masculinities* 5(3): 1–22.
- Gadd, D. (2009). Aggravating racism and elusive motivation. *British Journal of Criminology* 49(6): 755–771.
- Gadd, D. & Jefferson, T. (2007). *Psychosocial criminology*. London: Sage.
- Garfinkel, H. (1967). *Studies in ethnomethodology*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- German, T. (2006). *Male batterers' perceptions of criticism and support from family and friends* (Diss.). Boston: Dept. of Sociology, Boston University.
- Giddens, A. (1984). *The constitution of society: Outline of the theory of structuration*. Cambridge: Polity Press.
- Goffman, E. (1959/2009). *Jaget och maskerna. En studie i vardagslivets dramatik*. Stockholm: Nordstedts.
- Goffman, E. (1979). *Gender advertisements*. Cambridge: Harvard University Press.
- Gottzén, L. (2012). Att (inte) bli en kvinnomisshandlare. I L. Gottzén & R. Jonsson (Red.), *Andra män. Maskulinitet, normskapande och jämställdhet* (s. 149–165). Malmö: Gleerups.
- Gottzén, L. (2013). Encountering violent men: Strange and familiar. In B. Pini & B. Pease (Eds.) *Men, masculinities and methodologies*. New York: Palgrave Macmillan.
- Gottzén, L. & Jonsson, R. (Red.) (2012). *Goda män och Andra män. I Andra män. Maskulinitet, normskapande och jämställdhet* (s. 7–23). Malmö: Gleerups.
- Gramsci, A. (1971/2012). *Selections from the prison notebooks*. New York: International Publishers.
- Hall, S. (2002). Daubing the drudges of fury: Men, violence and the piety of the "hegemonic masculinity" thesis. *Theoretical Criminology* 6(1): 35–61.
- Hammarén, N. (2008). *Förorten i huvudet. Unga män om kön och sexualitet i det nya Sverige* (Diss.). Stockholm: Atlas.
- Hatty, S. (2000). *Masculinities, violence, and culture*. London: Sage.
- Hearn, J. (1987). *The gender oppression: Men, masculinity and the critique of Marxism*. Brighton: Wheatsheaf.

- Hearn, J. (1996). Is masculinity dead? A critique of the concept of masculinity? In M. Mac an Ghaill, (Ed.), *Understanding masculinities: Social relations and cultural arenas* (pp. 202–217). Buckingham: Open University Press.
- Hearn, J. (1998a). *The violences of men: How men talk about and how agencies respond to men's violence to women*. London: Sage.
- Hearn, J. (1998b). Men will be men: The ambiguity of men's support for men who have been violent to known women. In J. Popay, J. Hearn & J. Edwards (Eds.), *Men, gender divisions and welfare* (pp. 147–180). London: Routledge.
- Hearn, J. (2004). From hegemonic masculinity to the hegemony of men. *Feminist Theory* 5(1): 97–120.
- Hearn, J. (2012). A multi-faceted power analysis of men's violence to known women: From hegemonic masculinity to the hegemony of men. *The Sociological Review* 60(4): 589–610.
- Hearn, J. (2013, i tryck). The sociological significance of domestic violence: Tensions, paradoxes and implications. *Current Sociology* 16(2). Advanced access, doi: 0.1177/0011392112456503.
- Hearn, J., Nordberg, M., Andersson, K., Balkmar, D., Gottzén, L., Klinth, R., Pringle, K. & Sandberg, L. (2012). Hegemonic masculinity and beyond: 40 years of research in Sweden. *Men and Masculinities* 15(1): 31–55.
- Hearn, J. & Pringle, K. (2006) Violence. In J. Hearn & K. Pringle (Eds.), *European perspectives on men and masculinities* (pp. 149–169). London: Palgrave.
- Hearn, J. & Whitehead, A. (2006). Collateral damage: Men's "domestic" violence to women seen through men's relation with men. *Probation Journal* 53(1): 38–56.
- Hedlund, E. & Lundmark, G. (1983). *Våldtäkt – vanmakt. 60 män berättar*. Stockholm: Liber.
- Herz, M. & Johansson, T. (2011). *Maskuliniteter – kritik, tendenser, trender*. Malmö: Liber.
- Hirdman, Y. (1988). Genusystemet: Reflexioner kring kvinnors sociala underordning. *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 9(3): 49–63.
- Hollway, W. & Jefferson, T. (1998). "A kiss is just a kiss": Date rape, gender and subjectivity. *Sexualities* 1(4): 405–23.
- Hollway, W. & Jefferson, T. (2000). *Doing qualitative research differently: Free association, narrative and the interview method*. London: Sage.
- Holmberg, C. & Enander, V. (2004). *Varför går hon? Om misshandlade kvinnors uppbrottsprocesser*. Ystad: Kabusa.
- Holmberg, P. (1966). Om de ekonomiska och sociala konsekvenserna av nuvarande könsroller. I *Kynne eller kön? Om könsrollerna i det moderna samhället* (s. 15–30). Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Holter, H. (1973). *Könsroller och samhällsstruktur*. Stockholm: Prisma.
- Hood-Williams, J. (2001). Gender, masculinities and crime: From structures to psyches. *Theoretical Criminology* 5(1): 37–60.
- Howe, A. (2008). *Sex, violence and crime: Foucault and the "man" question*. London: Routledge-Cavendish.
- Howson, R. (2009). Deconstructing hegemonic masculinity: Contradiction, hegemony, and dislocation. *NORMA: Nordic Journal for Masculinity Studies* 4(1): 6–24.
- Hydén, M. (1995). *Kvinnomisshandel inom äktenskapet. Mellan det omöjliga och möjliga*. Stockholm: Liber.
- Isdal, P. (2001). *Meningen med våld*. Stockholm: Gothia.
- Jalmert, L. (1983). *Om svenska män. Fostran, ideal och vardagsliv* (Ds A 1983: 2). Stockholm: Arbetsmarknadsdepartementet.
- Jeffner, S. (1997). *Liksom våldtäkt, typ. Om ungdomars förståelse av våldtäkt* (Diss.). Uppsala: Sociologiska institutionen, Uppsala universitet.
- Jefferson, T. (1994). Theorising masculine subjectivity. In T. Newburn & E. Stanko (Eds.), *Just boys doing business? Men, masculinities and crime* (pp. 10–31). London: Routledge.
- Jefferson, T. (1996). Introduction to Masculinities, social relations and crime (special issue). *British Journal of Criminology* 36(3): 337–347.

- Jefferson, T. (1997a). The Tyson rape trial: The law, feminism and emotional truth. *Social & Legal Studies* 6(2): 281–301.
- Jefferson, T. (1997b). Masculinities and crime. In M. Maguire, R. Morgan & R. Reiner (Eds.), *The Oxford handbook of criminology* (pp. 535–557). Oxford: Clarendon Press.
- Jefferson, T. (1998). "Muscle", "hard men" and "Iron" Mike Tyson: Reflections on desire, anxiety and the embodiment of masculinity. *Body & Society* 4(1): 77–98.
- Jefferson, T. (2002). Subordinating hegemonic masculinity. *Theoretical Criminology* 6(1): 63–88.
- Karlsson, J. & Pettersson, T. (2003). *Fokusgruppintervjuer med ungdomar om genus och våld. Konstruktioner av gärningspersoner och offer* (rapport 2003:2). Stockholm: Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.
- Kelly, L. (1988). *Surviving sexual violence*. Cambridge: Polity.
- Kessler, S. J. & McKenna, W. (1978). *Gender: An ethnomethodological approach*. Chicago: Chicago University Press.
- Klein, M. (1988). *Kärlek, skuld och gottgörelse*. Stockholm: Nordstedts.
- Klinth, R. (2002). *Göra pappa med barn. Den svenska pappapolitiken 1960–1995* (Diss.). Umeå: Boréa.
- Klinth, R. & Johansson, T. (2010). *Nya svenska fäder*. Umeå: Boréa.
- Liljeström, R. (1968). *Jämställdhetens villkor. Män och kvinnor i dagens värld*. Stockholm: Sveriges radio.
- Lundgren, E. (1992). *Gud och alla andra karlar. En bok om kvinnomiss-handlare*. Stockholm: Natur och kultur.
- Lundgren, E. (1993). *Det får da være grenser for kjønn. Voldelig empiri och feministisk teori*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lundgren, E. (2004). *Våldets normaliseringsprocess*. Stockholm: Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige.
- Lundgren, E., Heimer, G., Weststrand, J. & Kalliokoski, A-M. (2001). *Slagen dam. Mäns våld mot kvinnor i det jämställda Sverige – en omfångsundersökning*. Umeå: Brottsoffermyndigheten.
- Lövkrona, I. (2001). Den våldsamme mannen. I I. Lövkrona (Red.), *Mord, misshandel och sexuella övergrepp. Historiska och kulturella perspektiv på kön och våld* (s. 9–32). Lund: Nordic Academic Press.
- MacKinnon, C. (1989). *Toward a feminist theory of the state*. Cambridge: Harvard University Press.
- MacKinnon, C. (1993). *Only words*. Cambridge: Harvard University Press.
- Martin, D. (1976). *Battered wives*. New York: Pocket Books.
- Marx, K. & Engels, F. (1848/1998). *Det kommunistiska partiets manifest*. Stockholm: Atlas.
- McCarry, M. (2007). Masculinity studies and male violence: Critique or collusion? *Women's Studies International Forum* 30(5): 404–415.
- Messerschmidt, J. (1993). *Masculinities and crime: Critique and reconceptualization of theory*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Messerschmidt, J. (2000). *Nine lives: Adolescent masculinities, the body, and violence*. Boulder: Westview.
- Messerschmidt, J. (2004). *Flesh and blood: Adolescent gender diversity and violence*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Messerschmidt, J. (2005). Men, masculinities, and crime. In M. Kimmel, J. Hearn & R. W. Connell (Eds.), *Handbook of studies on men and masculinities* (pp. 196–212). Thousand Oaks: Sage.
- Messerschmidt, J. (2012). *Gender, heterosexuality, and youth violence: The struggle for recognition*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Millett, K. (1970/2012). *Sexualpoliti-ken*. Stockholm: Pocky.
- Newburn, T. & Stanko, E. (Eds.) (1994). *Just boys doing business? Men, masculinities and crime*. London: Routledge.
- Nordberg, M. (2000). Hegemonibegreppet och hegemonier inom mansforskningen. I P. Folkesson, M. Nordberg & G. Smirthwaite (Red.), *Hegemoni och mansforskning. Rapport från Nordiska Mansforskningsworkshopen i Karlstad 19–21/3 1999* (s. 37–66). Karlstad: Karlstad universitet.

- Nordberg, M. (2001). Hegemonier inom mansforskningsfältet. *Fronesis* 8: 35–43.
- Nordberg, M. & Saar, T. (2008). Softarna, bråkstakarna och antipluggkulturen: Om vikten att också berätta de andra historierna. I M. Nordberg (Red.), *Maskulinitet på schemat – pojkar, flickor och könsskapande i förskola och skola* (s. 205–224). Stockholm: Liber.
- Olsson, J.-L. (2011). *Kön i förändring. Den svenska könsrollsforskningen 1959–1979* (Diss.). Lund: Sekel.
- Palme, O. (2001). Befrielsen av mannen. *Fronesis* 8: 99–109.
- Parsons, T. (1942). Age and sex in the social structure of the United States. *American Sociological Review* 7(5): 604–616.
- Parsons, T. (1947/1954). Certain primary sources and patterns of aggression in the social structure of the Western world. In *Essays in sociological theory* (pp. 298–322). New York: The Free Press.
- Parsons, T. (1949). The social structure of the family. In R. N. Anshen (Ed.), *The family: Its function and destiny* (pp. 173–201). New York: Harper & Brothers.
- Parsons, T. (1951). *The social system*. Glencoe: Free Press.
- Parsons, T. (1955a/1968). The American family: Its relations to personality and to social structure. In T. Parsons & R. F. Bales (Eds.), *Family: Socialization and interaction process* (pp. 3–33). London: Routledge & Kegan Paul.
- Parsons, T. (1955b/1968). Family structure and the socialization of the child. In T. Parsons & R. F. Bales (Eds.), *Family: Socialization and interaction process* (pp. 35–131). London: Routledge & Kegan Paul.
- Ptacek, J. (1988). Why do men batter their wives? In K. Yllö & M. Bograd (Eds.), *Feminist perspectives on wife abuse* (pp. 133–157). Newbury Park: Sage.
- Ray, L. (2011). *Violence & society*. London: Sage.
- Rowbotham, S. (1979). The trouble with patriarchy. *New Statesman* 98: 970–971.
- Sandberg, L. (2011). *Fear of violence and gendered power relations: Responses to threat in public space in Sweden* (Diss.). Umeå: Kulturgeografiska institutionen, Umeå universitet.
- Sarnecki, J. (2008). Våldet mot kvinnor är en del av ett store våld. *Läkartidningen* 105(7): 457–461.
- Schwartz, M. & DeKeseredy, W. (1997). *Sexual assault on college campus: The role of male peer support*. Thousand Oaks: Sage.
- Silverman, I. J. & Dinitz, S. (1974). Compulsive masculinity and delinquency. *Criminology* 11(4): 498–515.
- SOU 1995:60 *Kvinnofrid. Slutbetänkande av kvinnovåldskommissionen*. Stockholm: Fritzes.
- SOU 2004:121 *Slag i luften. En utredning om myndigheter, mansvåld och makt*. Stockholm: Fritzes.
- Stark, E., Flitcraft, A. & Frazer, W. (1979). Medicine and patriarchal violence: The social construction of a “private” event. *International Journal of Health Services* 9(3): 461–493.
- Steen, A.-L. (2003). *Mäns våld mot kvinnor – ett diskursivt slagfält*. Göteborg: Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet.
- Toby, J. (1966). Violence and the masculine ideal: Some qualitative data. *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 364: 19–27.
- Walby, S. (1986). Patriarchy at work: *Patriarchal and capitalist relations in employment*. Cambridge: Polity Press.
- Walker, L. (1979). *The battered woman*. New York: Harper & Row.
- Weber, M. (1922/1987). *Ekonomi och samhälle. Förståelsesociologins grunder 3*. Lund: Argos.
- Wendt Höjer, M. (2002). *Rädslans politik. Våld och sexualitet i den svenska demokratin* (Diss.). Malmö: Liber.
- West, C. & Zimmerman, D. (1987). Doing gender. *Gender & Society* 1(2): 125–151.
- Whitehead, S. (2002). *Men and masculinities: Key themes and new directions*. Cambridge: Polity Press.
- WHO (2007). *Engaging men and boys in changing gender-based inequity in health: Evidence from programme interventions*. Genève: World Health Organization.

Noter

¹ Andra tongivande radikalfeminister, däribland Andrea Dworkin (1981, 1990) och Cathrine MacKinnon (1989), har till skillnad från Brownmiller lyft fram att våldtäkt inte bara handlar om våld utan också om sex. De menar att våld är centralt i heterosexualitet och att patriarkatet upprätthålls genom heterosexualitet och sexuellt våld.

² Se också Isdal (2001) och Lundgren, Heimer, Westerstrand och Kalliokoski (2001) för en våldstypologisering

³ Det bör påpekas att andra forskare har använt sig av poststrukturalism eller diskursanalys för att studera mäns våld utan att kombinera detta med psykoanalys, se exempelvis Andersson (2008), Collier (1998), Gottzén (2012, 2013), Hatty (2000) och Howe (2008).

Ungdomsstyrelsen

är en myndighet som tar fram kunskap om ungas levnadsvillkor och om det civila samhällets förutsättningar. Vi ger stöd till föreningsliv, kommuner och internationellt samarbete.

© **Ungdomsstyrelsen 2013**

projektledare **Gerhard Holmgren**

text **Lucas Gottzén, Uppsala universitet**

textredigering **Ingrid Bohlin**

grafisk form & omslagsbild **Christián Serrano**

illustrationer **Sofie Kindahl**

tryck **EO Grafiska**

distribution **Ungdomsstyrelsen,**

Box 17801, 118 94 Stockholm

tfn **08-566 219 00**, *fax* **08-566 219 98**

e-post: **info@ungdomsstyrelsen.se**

webbplats: **www.ungdomsstyrelsen.se**

UNGDOMSSTYRELSEN
www.ungdomsstyrelsen.se